

DOĞUMUNUN 125. YILINDA ŞEMEN ELKER ANISINA: KUŞLAVIŞ UYI “KUŞLAVIŞ BÖLGESİ”

BAHAR ERİŞ KARAĞLAN*

Öz:Şemen Elker, Sovyet dönemi Çuvaş edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Hem Çarlık dönemi hem de Lenin ve Stalin dönemlerini yaşayan Ş. Elker; savaşlar ve baskılar yüzünden sıkıntıya düşmüş, hatta Avusturya-Macaristan Savaşı’nda bacağını kaybetmiştir. Halkını iyi tanıyan, Çuvaş dilinin ve Çuvaş kültürünün yok olmaması için mücadele eden Ş. Elker; yaşadığı olumsuzluklara rağmen üretken bir isim olmayı bırakmamıştır. Çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlar yapan yazar, edebiyat ile ilgili toplantılara katılmış ve yeri geldikçe kısmen resmî ideolojiye de kafa tutmuştur. 1905 Ekim Devrimi sonrası yeni hayata Çuvaşların adapte olmaları için çaba sarf eden Ş. Elker, bazı eserlerinin içeriğini “ulusçuluk” yaptığı gerekçesiyle değiştirmeye ve resmî ideolojiyi öven eserler yazmaya mecbur bırakılmıştır. Yazar, hayatı boyunca Çuvaşların tarihi ile ilgili konuları önemsemiş ve tarihi gerçeklerin işlendiği şiir ve romanlar yazmıştır. Bu yıl 125. doğum yılı kutlanan ve “Ulipseм” destanı dışındSRTACTa Türkiye Türkçesine aktarılan bir eseri bulunmayan Ş. Elker’in, doğduğu yeri anlattığı Kuşlayış uyi “Kuşlayış Bölgesi” adlı denemesi; “yeryüzü yıldızını” anmak için tarafımızdan Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu deneme, Ş. Elker’in gözünden doğduğu yer ve hayat şartları hakkında bilgi edindiğimiz önemli de bir metindir.

Anahtar Kelimeler: Çuvaşlar, Çuvaşça, Çuvaş Edebiyatı, Şemen Elker, Kuşlayış

IN THE MEMORY OF ŞEMEN ELKER ON THE 125TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH: KUŞLAVIŞ UYI

ABSTRACT: Şemen Elker is one of the most important writers of the Soviet-era Chuvash literature. Ş.Elker, who lived both the Tsarist period and the Lenin and Stalin periods, was both uneasy due to war and oppression during these periods and lost his foot in the Austro-Hungarian War. Şemen Elker is one of the most important writers of the Soviet-era Chuvash literature. Ş.Elker, who lived both the Tsarist period and the Lenin and Stalin periods, was both uneasy due to war and oppression during these periods and lost one of his legs in the Austro-Hungarian War. Ş.Elker, who knows his people well and struggles for the Chuvash language and Chuvash culture to disappear, has not ceased to be a productive name despite the negativities. The author, who has published in various magazines and newspapers, has attended meetings related to literature and has partially challenged the official ideology as well. After making an effort to adapt Chuvash to the new life after the 1905 October Revolution, Ş. Elker changed the content of some of his works with the accusation of “nationalism” and was obliged to write works praising the official ideology. hroughout his life, the writer cared about the history of Chuvash

* Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahareriş@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0543-2382,

(Yazının Geliş Tarihi/Received Date): 01.04.2020, Yazının Kabul Tarihi/Acceptance Date): 08.05.2020)

and wrote poems and novels in which historical facts were handled. This year the celebration of Ş.Elker's 125th birthday, for "earth star" anniversary, we transferred to "Kuşlavış uyi" to Turkish other than "Ulipsem" legend. This essay is an important text in which we learned about the place and life conditions of Ş.Elker.

Keywords: Chuvashes, Chuvash, Chuvash Literature, Şemen Elker, Kuşlavış,

1. Giriş

Sovyet dönemi Çuvaş aydını, namıdiğer *Ala şiltir*, Çuvaş'ın *İlker/Elker* "Ülker" yıldızı Semen Vasilyeviç, "Tirlî yivîş-kurîksem" adlı şiirde, *Şîr çîhellî halîh ta/ şut tînçere tan pultîr./ Vîsen puşne nikam ta/ - Pîttîr! — tese an pustîr.* "Yüz dilli insanoğlu da/ Dünyada eşit olsun/ Onların başını hiç kimse de/ 'Ölsün!' deyip kesmesin." der. Aktarılan dizeler, 1918 yılında Devrim sonrasında yazılır. Ş. Elker'in bu dizelerinden çıkan sonuca göre yeni bir siyaset, yeni bir kültür ve yeni bir yaşam inşa edilirken bile şiddet içermeyen tedbirler alınmalı ve insanlık önemslenmelidir.

Yeryüzünde barışı isteyen, Çuvaş halkını ve Çuvaşçayı seven, 1905 Ekim ve 1917 Bolşevik Devrimi'ni ve Stalin'in baskı (Repressiya) dönemini yaşayan Ş. Elker; 1 Mayıs 1894 tarihinde Toysinsky bölgesindeki Mîn Upakassi köyünde doğar. Doğum tarihinin 1892 olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.² Ş. Elker'in anılarından 11 kardeşinin olduğu, fakat bunların en büyüğü ve en küçüğünün doğarken vefat ettiği öğrenilmektedir. Yine anılarından edindiğimiz bilgiye göre annesi 1925, babası da 1928 yılında vefat eder. Ş. Elker'in annesinin yumuşak huylu, babasının çok öfkeli biri olduğu, babası onlara bağırdığında annesinin araya girip babasının öfkesini kendi üzerine çektiği, ailesine dair anılarından öğrendiğimiz başka bilgilerdendir (Kuz'min, 2009: 14-16). Ş. Elker ilköğrenimini 1908 yılında bitirdikten sonra maddi imkânsızlıklar yüzünden okuluna devam edemez ve köyünde kalır. Birinci Dünya Savaşı'nda orduya alınan Ş. Elker, Avusturya-Macaristan Savaşı'nda esir düşüp bacağına kaybeder ve 1916'da savaşta sakatlananların geri gönderilmesiyle Rusya'ya gelir. 1918'de Devrim sonrası köyün yeniden yapılandırılması ile ilgili çalışmalara katılır. Organize olma konusundaki başarısından dolayı da fakirler komitesinin başkanlığına seçilir ve Upakassi okulunda çalışır. Ş. Elker, 1920'de Çuvaşlara özerklik verildikten sonra Şupaşkar'a gider çünkü kültür ve dil açısından yeni bir ulusun inşası için gerekli çalışmalara katılmayı ister. 1922'de Kanaş gazetesinin yazı işleri bürosunda çevirmen, yazar, muhabir olarak çalışır ve Suntal dergisinin bilgi departmanı başkanlığını yürütür (Rodionov, 2015: 282).

Ş. Elker'in bu bilinçli davranışları elbette tesadüf değildir. Babası *Vasiliy Fedotov*, 1860'lı yıllarda *Mîn Upakassi/Pısık Upakassi* bölgesinde, *Hîrlî Çutay*,

¹ V. Kuz'min'in *Elker Şiltirlîhi* kitabında yer alan *Petîr Husankay*'ın anılarında şair bu şekilde de adlandırılmaktadır (2009: 99).

² Bülent Bayram'ın 2009 yılında yayımlanan *Şemen Elker'in Ulipsem Destanı Üzerine Bir İnceleme* adlı makalesinden doğum tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi edinilebilir.

Etirne, Pıva taraflarında ve *Kuşlavış*'ta başlayan aydınlanma hareketlerinden nasibini almış bir kişidir. Çuvaşları Rus hâkimiyetindeki yeni hayata hazırlama çalışmaları dolayısıyla 1865 yılında *Kuşlavış* tarafındaki çocukların öğrenimi, rahip *Inan Petroviç Otoçev*'e verilir. Ş. Elker'in babası da bu rahibin okulunda öğrenim gören öğrencilerden biridir. Fakat babası köy işlerini bırakmayan, kendi zamanına göre iyi yetişen, *Hıpar* gazetesindeki Çuvaş takvimi ile ilgili bilgileri okuyan, köy işlerindeki yenilikleri not eden bir Çuvaş köylüsüdür (Rodionov, 2009: 121-122). Vasiliy Fedotov, Çuvaşçayı öğrenerek bilgiye ulaştığından, çocuklarını ilköğretim için okula gönderir ve onların Çuvaş kültürüne, topraklarına, halkına sevgi duymasını sağlar (Rodionov, 2015: 282). *Hıpar* gazetesi, Ş. Elker'in ailesi için çok önemlidir ve 1917'de Ş. Elker *Hıpar*'da dil, eğitim ve gazete ile ilgili problemlere değinir; bu konular için çözümler üretmeye çalışır (Rodionov, 2009: 123). Hatta Ş. Elker'in abisi N. Nikolsky, *Hıpar* gazetesinin kapanmasından dolayı üzüldüğü cesurca "Polonyalıların, Gürcülerin, Almanların gazeteleri kapanmıyor da neden Çuvaş'ınki kapanıyor?" diye isyan eder (Rodionov, 2006: 123). Böyle bir ailede yetişen Ş. Elker, aktif olarak çalışıp ürettiği 50 yıl boyunca eserlerinin zaman zaman ana düşüncelerini değiştirmek ve Sovyet düşüncesine uydurmak zorunda kalsa da üretken bir yazar olarak varlığını sürdürür. Ş. Elker; devrimlerin Çuvaş edebiyatı ve dili üzerindeki etkisine dayanarak yazdığı *Çuvaş Haşacı* "Çuvaş Gazetesi", *Yıvır vahır* "Zor Zaman", *Hu Çılhüne an Hurla* "Dilinden Utanma", *Purnışra İki Yapala Kirli* "Yaşam İçin İki Şey Gerekli" yazılarında, Çuvaş halkına ve aydınlarına köklerinden güç alarak değişimleri gerektiğini öğütler. Ş. Elker, *Çuvaş Haşacı* "Çuvaş Gazetesi" yazısında (1917) iki Çuvaş'ın *Hıpar* gazetesi ile ilgili konuşmasına yer verir. Bu iki Çuvaş'ın gazetede öğretici bilgilerin azlığından ve Rus alfabesi kullanılmasından yakındıklarına, Çuvaşçanın küçük görülmesine şahit olduklarına değinir. Ayrıca *Hıpar* gazetesinin satışları iyi olmadığı için gazetenin basılmadığını dile getirip herkesi bu gazeteye destek olmaya çağırır. *Yıvır Vahır* "Zor Zaman" yazısında, savaşın dördüncü yılında maddi anlamda Rusya'nın çok sarsıldığını, 2-3 tenke olan ürünlerin fiyatının 10 katına çıktığını, bunun da sistem değil savaş yüzünden olduğunu ifade eder. Son olarak da Almanların Çuvaşların yurdunu ele geçirdiklerinde onlara eziyet edeceğini ve savaşa desteğin devam etmesi gerektiğini anlatır. *Purnışra İki Yapala Kirli* "Yaşam İçin İki Şey Gerekli" yazısında; onu rahatsız eden, üzen şeylerden bahseder ve yaşam için, onurlu yaşamak için *para* ve *ilme* ihtiyaç olduğunu ifade eder. Çuvaşların içinde okuryazarların az olmasından ve Çuvaş halkının kulaklarını, gözlerini kapayıp aydınlanmayı istemediklerinden yakınan Ş. Elker; yeryüzünde Çuvaş dilinin koruyup kollanamayacağı, geçmişten daha acılı günlerin geleceği konusundaki öngörüsünü iletir. Tatarları onlara örnek gösterir ve onların üçüncü kez kongre yaptıklarından bahseder (Hurapa Şurı, 1994). Ş. Elker, Çuvaşları Ruslardan "intikam almaya" yöneltmez; Çuvaşların, cehaletlerinden dolayı diğer halklar tarafından alay konusu edildiğini göstermeye çalışır (Rodionov, 2006:124). Ş. Elker; dünyaya gelen insanların kendilerini bilip, diğerlerine saygı duyarak birbirleriyle uzlaşmaları gerekir, diye düşünmektedir (Tevetkel, 2009:446).

Yazarın gazete yazıları dışındaki edebî hayatı genel olarak dört döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem, çocukluk ve savaş yılları (1894-1916); ikinci dönem, özgürce yazdığı yıllar (1917-1930); üçüncü dönem, baskı yılları (1931-1945) ve dördüncü de son dönemdir (1946-1966). Sovyet dönemi Çuvaş edebiyatını başlatan ve Çuvaş edebiyatı tarihinde önemli bir yeri olan Ş. Elker, tartışmalı konulardan biri olan Bulgar-Çuvaş köken teorisi çalışmalarına destek verecek şekilde tarihle ilgili eserler kaleme alır. Ş. Elker'in 1920'lerde yazdığı tarihle ilgili en ünlü eseri *Hñ-hur Ayñçe* "Baskı Altında" şiiRIDIR. ŞiiRde, Bulgar Devleti'nin yıkılmasından sonra Çuvaşların uzun süre Tatar-Moğol İmparatorluğu ve Rus Çarlığı'nın boyunduruğu altında kalışı, tarihsel bir gerçeklik olarak işlenir (Rodionov, 2015: 282-287). Ş. Elker'in eserlerinde sıkça geçen *hurlñh* "horlama" ve *hñ-hur* "baskı" sözcükleri hayatın her bir dönemi için farklı bir anlama gelmektedir. "Baskı" sözcüğü; çocukluk dönemi için "atların çalınması", ilköğrenim sonrası için "okula gidememek", askerlik dönemi içinse "esir olmak" şeklinde tanımlanır. Ayrıca Çuvaşların "uyuşuk" davranmaları ve yönetimlerin baskısı da yine bu kavramların anlamı içindeki olaylara karşılık gelmektedir (Rodionov, 2009: 123). *Tutkinra* (1917) "Tutsak", *Vırşñ Hirñşençe* (1918) "Savaş Alanı" şiiRlerinde" bu türde bir baskı görölmektedir. 1923-1928'de şehir arşivinden gelen tarihî gerçekler ve bilgilerle *Ayipsñr Tarkñ* "Masum Kaçak" adlı şiiRin ilk şeklini yazar (Rodionov, 2015: 288). Ş. Elker'in ilk tarihî manzumesi *Ayipsñr Tarkñ*'ın "Masum Kaçak" 1925 yılındaki ilk şeklinde ulusal eşitsizlikten, yabancılaştırmadan bahsedilirken manzumenin 1930 baskısında, ulusal eşitsizlik ile ilgili kısımlar çıkarılır. ŞiiRin 1925 yılındaki şeklinde kahraman Çakka, Pakhomlar tarafından korkutulur ve yiyecekleri elinden alınır. ŞiiRin sonraki şeklinde ise Pakhomlar, Çuvaş köyüne Çakka'yı uyarmak ve kendisine yardım etmek için gelir. *Hñ-hur Ayñçe* "Baskı Altında" şiiRinde de aynı şekilde iki ana düşünce yer almaktadır. İlkinde Çuvaş ulusu üzerindeki baskı ve özgürlük meselesine değinilirken ikincisinde partinin yönlendirmesiyle oluşan baskı ve sınıf mücadelesi ele alınır (Rodionov, 2009:124-125). 19. yüzyılın başlarında folklor ve yazılı edebiyatın ayrılmaya başlamasıyla halk nesrinin şiiRleştirilmesi yaygınlaşır. Ş. Elker de bu akıma uyar ve 1927'de Çuvaşların Alp hakkındaki halk efsaneleri temelinde *Ulipsem* "Alplar" destanını yazar. *Ulñp*, benzeri görölmemiş büyüklük ve güce sahip bir Çuvaş kahramanı, Çuvaş'ın bir prototipidir (Rodionov, 2015: 287).

Ş. Elker, 1930 yılından sonra hem yazar hem de siyasetçi olarak parti saflarında bulunur ve 1934 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin üyesi olur. 1930'larda Çuvaş edebiyatı toplumsal gerçeklere bir eğilim geliştirir, kökenler ve etnografya ön plana çıkarılır. Ş. Elker, partinin doğrudan kontrolü nedeniyle, *Utro na jatve* (1937) "Hasat Sabahı", *Kivñ Yalta* (1938) "Eski Köyde" ve *Kuştan* (1938) "Koştan", *Vutpa Tivñ Vitir* (1933-1935) "Ateşle Fırtına İçinde" gibi öykülerle Stalin dönemini övmeye çalışır. 1937-1938 yılları arasındaki sahte suçlamalar ve baskılar, bu yılın *Goda çernogo şkvala* "Kara Fırtına Yılı" olarak görölmüne neden olur. Kara Fırtına Yılı'nda Ş. Elker de halk düşmanlarıyla ilişkisi olmakla ve sadece burjuva milliyetçilerini müdafaa etmekle suçlanır

(Rodionov, 2015: 288). Örneğin, 1938 yılında S. Yalovin *Krasnaya Çuvaşiya* gazetesinde Ş. Elker'in milliyetçi olduğunu ve içten içe Çuvaş milliyetçiliği yaptığını Sovyet halkından sakladığını ve bu durumun ortaya çıkarılması gerektiğini ifade eder. Bunların sonucunda Ş. Elker, partinin aleyhine olacak şekilde *Hin-hur Ayınçe* "Baskı Altında" şiirini ve *Şurımpuş Kilsen* "Şafak Vakti" romanının temasını sınıf mücadelesi şeklinde değiştirir. İki çocuğu olan Ş. Elker, parti tarafından önüne iki seçenek sunulunca eserlerindeki içeriği değiştirme teklifini kabul etmek zorunda kalır ve yaptığı değişiklikler yüzünden ömrü boyunca utanır (Rodionov, 2009: 127-128). İdeolojiye uymak zorunda kalan yazarın eserleri kısaltılmış, uzatılmış ve konuları değişmiş olarak günümüze gelmiştir. Tevetkel, Stalin dönemindeki halkların özgürlüğünü "tuzağa düşmüş kapandaki kuşun özgürlüğü"ne benzetir (2009: 448). Ş. Elker de Tevetkel'in benzetmesinde olduğu gibi tuzağa düşmüş bir kuştur ve özgürlüğü de kapanın sınırları dâhilindedir. Özellikle bu durum, yazarın partinin gözüne batmamak için verdiği mücadelede net bir şekilde görülebilir. Yazar bir yandan ulusallığı savunup bir yandan partinin gözüne batmadan Çuvaşların yenilikleri anlayabilmeleri için yorucu ve meşakkatli bir yola çıkar. Bu yolda hataları olsa da asıl yapmak istediğinin ne olduğunu Ş. Elker 23 Mayıs 1954 tarihli anısında şöyle dile getirmektedir: "İşlerimde hep dürüst olmaya çalıştım, halka kötülüğüm dokunur diye yandım. Çünkü halk sadece dürüst, temiz yürekli oğlunu-kızını sever." (Kuz'min, 2009: 18). Baskı altına alınan bir Çuvaş zihniyetini taşıyan Ş. Elker'in muhakkak ki "Çuvaşlık" ve "Çuvaşça" içinde bir ukde olarak kalmıştır. Bu çalkantılı dönemlerde bir yandan Çuvaşlığa gönül vermiş öte yandan mevcut sistem içinde yaşamaya çalışmış, devletin resmî ideolojisine sadık kaldığı sürece değer görmüştür.

II. Dünya Savaşı sırasında –ki bu savaşa tüm Sovyet halkları Vatanseverlik Savaşı da der- Ş. Elker, Çuvaş Devlet Yayınevi'nin başeditörü olarak çalışır ve yine bu dönemin politikalarını öven şiirler yazar. Ş. Elker, *İrkleh Yurrisem* (1941) "Özgürlük Şarkıları", *İreklışın, Mirşın* (1941) "Özgürlük için, Barış için" ve Çuvaş nişancı İvan Smirnov'un vatanseverliği ve Leningrad Savaşı'ndaki kahramanca ölümünü konu ettiği *Vil Vilimsır* (1943-1945) "O Ölümsüz/Ölümsüz" adlı şiirleri dönemi öven şiirlerden bazılarıdır. Savaşın sonraki yıllarda Ş. Elker; tamamen kendini işine adayıp zamanın ve değişen sosyal koşulların etkisi altında, 1905 Devrimi'ni anlattığı *Şurımpuşkilsen* "Şafak Vakti" romanını yazar. Dramatik unsurlar taşıyan *Vun Sakkırmış Şul* (1948) "On sekizinci Yıl" adlı eseri ise eleştirmenler tarafından o dönemin "Çuvaş dramasının en iyi eserlerinden biri" olarak gösterilip övülür. Eserin iç yapısı, edebiyatın destandan dramaya hareketini göstermesi bakımından önemlidir. Konu, zengin *Karuk* ve devrimci *Leven*'in *İssi*'ye âşık olmasıyla oluşan aşk üçgeni üzerine kuruludur (Rodionov, 2015: 289-290). Ş. Elker, 1950'li yıllarda *Hurapa Şurı* hikâyesini yazar, fakat yayımlatamaz. Bu hikâyeye, yazarın hayatında bir *kıvak huppi* "kuzey ışıkları" olarak değerlendirilmektedir ve hikâyede, hayatın karasıyla akıyla bir döngü olduğu fikri işlenir. Hikâyedeki felsefi düşünceye göre kader değişmez, kader kötü olsa da yere düşmeden yaşamayı öğrenmek gerekir. 1960'lı

yıllarda ulusal bir politika izleyen Ş. Elker, resmî ideolojinin aksine davrandığı gerekçesiyle parti kongresinde sert bir şekilde ulusçulukla suçlanır ve yazdıklarını yayımlatmayı bırakır (Rodionov, 2009: 129). Ş. Elker yazdıklarını yayımlatmayı bıraktıktan altı yıl sonra 6 Ağustos 1966'da hayata gözlerini yumar (Kuz'min, 2009: 9). Mezarı Şupaşkar'da olan yazarın vasiyeti üzerine 2019 yılında Pışik Upakassi'de kendisine bir anıt mezar yaptırılır (V bol'sih Abakasah..).

Ş. Elker, zaman zaman resmî ideolojilerden uzaklaştığı için bazı suçlamalara maruz kalsa da 1940 yılında Çuvaş Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Meclisi tarafından kendisine Çuvaş Halk Şairi unvanı verilir. 1945 yılında Kırmızı İşçi Bayrağı Madalyası ve 1950'de Lenin Madalyası ile ödüllendirilir. 1964 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi bölge komitesiyle Çuvaş Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyet Meclisi ve Bakanlar Kurulu Yazarı unvanı verilir ve İş Zaferi ve Kahramanlık Onursal Kitabı'na adını yazdırır. (Kuz'min, 2009: 9). Ş. Elker her ne kadar takdir edilse de onun baskı altına alındığı ve kısmen önemsendiği açıktır. Nitekim 2005 yılında Şupaşkar'da K. Marks Caddesi'ndeki 24 numaralı evin olduğu yerde bulunan çöp kutusunda, Ş. Elker'e ait olduğu anlaşılan eski fotoğraflar, belgeler, doğumunun 50. yıldönümünde gönderilen tebrik metinleri, Ş. Elker'in kişisel kütüphanesinden 15 kitap ve yazara ait kayıtlar bulunur. Yazara ait bu malzemelerin bir çöp kutusunun yanında bulunması da ona verilen değeri (!) acı ama gerçek bir şekilde göstermektedir (Dokümanı iz...).

Bütün baskılara rağmen kendi kaderini belirleyecek olan Çuvaş halkına geri kalmışlığını gösterip kültürünü, dilini öğrenmesi gerektiğini bıkmadan usanmadan tekrarlayan, Çarlık dönemindeki eski yaşamdan sonra Lenin ve Stalin dönemlerindeki yeni yaşama halkın adapte olması için yazan, okuyan, çalışan, savaş karşıtı, Ş. Elker; 1966 yılının Mart ayında Kuşlavış uyi adlı denemesinin son halini yayımlar ve kendi doğduğu Pışık Upakassi³ köyünün de içinde bulunduğu yerin tarihinin araştırılmasını ister. Bu isteğin bireysel bir haz ile ortaya çıkmadığı çok açıktır çünkü Ş. Elker tarihî bilgilere, bir ulusun kökenlerine işaret etmesi bakımından önem vermektedir. Şemen Elker'in Kuşlavış'a olan sevgisini şu dizeler çok iyi anlatmaktadır:

Ey Kuşlavış yeşil uy,—/Şut açalîhîm şîpki!
Pîl, îlanççi mana, tuy:/Es man purnîş kîvapi
“Ey Kuşlavış yeşil yer /Aydınlık çocukluğumun beşiği!
Bil, beni anla, hisset:/Sen benim hayatımın merkezisin.” (Kile Tavrînsan şiirinden)

Kuşlavış'a duyulan bu sevgi, Ş. Elker'in bir akım başlatmasına da vesile olur. Pek çok yazar ondan esinlenerek doğduğu yerle ilgili denemeler kaleme alır (Kuz'min 2009: 54, 69). Bu denemenin ilk şekli *Kuşlavış Uyipe Unti Yalsem* “Kuşlavış Bölgesi ile Oradaki Köyler” başlığını taşımaktadır. Ş. Elker, 1961 yılında kaleme aldığı bu denemeye son şeklini 1966 yılının Mart ayında verir. Bizim burada kullandığımız metin, o el yazısından kopyalanmış olan ve *Tîvan*

³ Ş. Elker'in doğduğu yerin adı 2009 yılında *Yîpres En* olarak değiştirilmiştir (Kuz'min, 2009: 55).

Atıl dergisinin 1966 yılında çıkan altı numaralı sayısındaki şeklidir. Aynı yazı 1967 yılının bir numaralı sayısında da yer alır.⁴ Tivan Atıl dergisindeki bu yazıda, bir açıklama ve yedi dipnot bulunmaktadır. Dipnotların tamamı yazara ait değildir. Bazıları dergi tarafından eklenmiştir.

Hayatı devrim ve savaşların, -anılarında bahsettiği üzere- ateş ve rüzgârın arasında geçen yeryüzü yıldızı Ş.Elker'in 1 Mayıs 2019 yılı itibariyle 125. doğum yılı kutlanmaktadır. Bu vesileyle biz de yeryüzü yıldızını anmayı ve *Ulşsem* destanı dışında Türkiye Türkçesine aktarılan bir eseri bulunmayan Ş. Elker'in doğduğu yeri anlattığı *Kuşlavış uyu* adlı denemeyi Türkiye Türkçesine aktararak onu biraz daha yakından tanıtmayı amaçladık.

2. Kuşlavış Uyu “Kuşlavış Bölgesi” Adlı Denemenin Türkiye Türkçesine Aktarımı

Kuşlavış Bölgesi

I. Onun Tarihi

Kuşlavış denen on iki köyü
Gür ormanlar kaplar;
Yaz ya da kış – hemen fark edilir –
Orman burayı yaşanır kılıyor
Capcanlı köşe! Nefes alıyor temiz temiz...
Güzel, büyük buradaki orman.
Bizden bir iki asır evvel
Belki de ucu bucağı hiç görünmezdi.
(Baskı Altında)

Kırk yıl önce yazdığım *Hin-hur Ayınçe* “Baskı Altında” adlı şiirimin birinci bölümüne bu sözlerle başlamıştım. Kuşlavış bölgesinin görünümü o zaman gerçekten de böyleydi. Şimdi üç köşe şeklinde görünen bölgenin her tarafı, kırk-kırk beş yıl önce geniş ormanlarla kaplıydı. Ancak son otuz yıl içinde sık ormanlar yok edildi ve o eski görünümünden eser kalmadı. Dağınık halde bulunan genç ormanlar da bu talandan nasibini aldı ve onlar da yok oldu. Hâliyle dere yatakları da eskisinden dar hâle geldi ve ormanlık alanın üçgen şekli de değişti. Bugün ona bir kır demek yanlış bir tanımlama olur. Olsa olsa o ancak kütüklerin ve orman bitkilerinin bulunduğu bir tarla olabilir. Ormanların kesilmesi pırıl pırıl akan derelerin de kurumasına sebep oldu ve tepelerden akan sular da buharlaştı, yok oldu. Bu tahribata şahit olmamış olsaydık bugün Kuşlavış bölgesine o eski Kuşlavış bölgesi diyemezdik.

O zamanlar Kuşlavış bölgesi, Kanaş'tan Şimirlen'e ve Ulatır'a doğru giden demir yolları arasında bulunuyordu. Bu bölgede toplam on iki köy vardı. Köylerden Pısık Upakassi, Kisin (Anatri) Upakassi, Şurkassi, Şepekeç, Erşipus, Küstümir, Huraşırma, Kiv Müriş (Mamalay), Şin Müriş (Bulatovo) Kuşlavış Rus

⁴Şemen Elker, Kuşlavış Uyu, <https://chuvash.org/lib/haylav/4691.7.html> (A.N.)

köyü ve Koltsovki ile Zelenovka (Amaçkin) da Çuvaş köyleriydi. Bu köyler, çok eski zamanlarda toprak ağalarının satın aldığı araziler üzerinde kurulmuştu.

Kuşlavış'ın batı ile kuzey tarafını Hapıs, Uravış, Hirpus, Runkı, Açça yerlerinden Kisin Şaval Irmağı, doğu ile güneye doğru Humpus bölgesinden Kuşlavış ile Yıkış Irmağı'nı da bu ırmak boyunca uzanan iğne yapraklı orman ayırırdı. Batıyla doğu arasında da Şır ormanı sınırdı. Ancak kırk elli yıl önce Şaval ile Vırnar Irmağı boyunca sırayla çam ormanları ve meşelikler hışırdıyordu. Çirışlı Küstümür Korusu ile Uravış-Hirpuş koruları da aynı şekilde uzanıyordu. Kuşlavış bölgesinin kuzeyiyle doğusu arasındaki yer de gür ormanlarla kaplanmış hissi uyandırıyor. Kuşlavış bölgesinin adlandırılması da Çuvaşlar arasında birbirinden farklıydı. Bazıları *Kuşlavış uyi*, *Kuşlavış tırhi* “Kuşlavış boyu” derken bazıları da *Kuşlavış tavrasi* “Kuşlavış çevresi” diyordu.

Kuşlavış bölgesinde on iki köy vardı, dedik. Bu köylerin hepsinin kendine ait bir adı vardı. Ancak diğer bölgelerde yaşayan Çuvaşlar, bu adları bilmediklerinden söylenen köyün neresi olduğunu tam olarak çıkaramıyorlardı. Ancak köyün adını Kuşlavış adıyla birleştirince kastedilen yer anlaşılıyordu. Bu sebeple Kuşlavış Upakassi, Kuşlavış Huraşırma, Kuşlavış Şurkassi demek köy adlarını bilmeyenler için daha anlaşılır bir söyleyiş şeklidir. Anlaşıldığı üzere bu bölgedeki Çuvaş köylerini birleştiren genel ad, Kuşlavış'tır. Köy adlarını genel bir adla birleştirerek ifade etme yöntemi sadece Kuşlavış'a özgü de değildir. Çuvaş Cumhuriyeti'nin diğer bölgelerinde de aynı ifadelerle rastlanır. Örneğin, Kuşlavış'la yan yana bulunan Hapıs tarafındaki köyler de sonuna Hapıs adı eklenerek Kivyal Hapıs, Vırmankas Hapıs, Çirküllü Hapıs, Külhirri Hapıs şeklinde söylenirdi. Hum Irmağı üstünde bulunan Humpus bölgesi tarafındaki köylerde de böyleydi. Humpuş Patır'eli, Humpuş Şirpeli, Humpuş Entriyeli; Tatmış tarafındaki köylerde de Pasarlı, Aççı-Mini ve Tatmış adıyla birleşmişti. Eniş, Kipek, Upi, Tırın, Marka, Tuşi taraflarındaki köylein adı da bu adı geçen yer isimleriyle birleşmiş şekildeydi (Sadece Hirli Çutay, Etirne, Elik Murkavış, Tutarkassi taraflarındaki Viryal Çuvaşları arasında bu yöntem benimsenmemişti). Cıvardaki köy adlarının bu şekilde yer adlarıyla birleştirilerek söylenmesi geleneğinin arkasında, kırların önemli bir alan olması gerçeği yatıyordu. Pek çok insanın bir araya geldiği kırlar, ortak kullanım alanlarıydı ve birlikte vakit geçiren insanların aralarındaki bağları kuvvetlendirme işlevine sahipti. Bu şekilde kırlarda toplanan ve birbirlerini daha da iyi tanıyan insanlar; buğday ekme-toplama, çayır biçme gibi işleri de ortak bir şekilde yürütüyorlardı. Buna Rusçada “topraktan yararlanma sistemi” (slojnoe zemlipolzavanie) deniliyordu. Birkaç köylünün birleşerek bir yeri ortak bir şekilde kullanma fikri nerden çıkmıştı? Bu sistemi anlamak için eski dönemlerdeki yaşantılara bakmak gerekir. Bu dönemlerde orman içindeki boş alanlara ya da işlenmemiş bir tarladaki boş bir yere bir topluluk yerleşiyordu ve burada gelişip güçleniyordu. Bundan sonra ilgili bölge o topluluğun yeri sayılıyordu ve onların adıyla anılıyordu. Bölgeye göçen başka insanlar ise civarda boş yerler bulmaya çalışıyorlardı. Muhtemelen verimli boş yerler bulamayınca yeni göçenler bölgenin en eski yerleşenlerine boyun

eğmek zorunda kalıyorlardı. Bu yüzden yeni gelenler kurdukları köylere bölgenin en eski sakinlerinin verdikleri adı da ekleme yoluna gidiyorlardı. Böylece köyler aynı addan gelmiş sayılıyordu ve bu ayrıntı toprakların kullanımında da ortaklaşmaya izin veriyordu.

Şimdi Kuşlavış bölgesi denilen yer, 17. yüzyıla kadar adı olmayan ormanlık bir bölgeydi. Daha önceleri oraya Kuşlavış denildiğine dair bir bilgiye rastlanmadı. Ayrıca ormanın içinde batıdan doğuya doğru uzanan dik yamaçlardan gürül gürül akan ırmakların da bir adı yoktu. Sadece büyük bir ırmağa Kisin Şaval denildiği biliniyordu. Bu ırmağın yanında uzanan yerlere ise “Kisin Şaval etrafındaki ormanlık” adı verilmişti. Büyük ihtimal Kuşlavış bölgesi de bu ormanlık alanın içinde sayılmıştı. Burada ise boş çayırlar, tarlalar vardı ve etrafı seyrek ağaçlarla kaplı bir dere ışıltılar içinde parlayarak uzanıyordu. Yamaçlar ile dağlık alanlar da bu ormana dâhildi. Ormanda meşe, dişbudak, akağaç, karaağaçlar taze yapraklarıyla hışırdıyordu ve sıra sıra kayın, ladin, ıhlamur ağaçları karşısında heybetli çam ağaçları uğulduyordu. Bölgede o dönemlerde insanoğlu yoktu. Sadece ağaçların uğultusu ve kuşların sesleri ile kanat çırpışları duyuluyordu. Bu sebeple, insanların bu bölgeye ilk ne zaman, yani hangi tarihte yerleştikleri konusunda kesin bir şey söyleyemeyiz. İnsanlar, bu bölgeye 17. yüzyılın ortasında mı yoksa bu yüzyılın sonunda mı yerleşti? Buna net bir cevap vermek yanlış olur. Bildiğimiz kadarıyla 1700’lü yıllarda bu çevrede yaşayan insanlar vardı. Bu bilgiyi doğrulamak da bir noktaya kadar mümkündür. İlk olarak o dönem Viltren ile Pıtavış ve Kisin Şaval derelerinin kenarlarında ikişer üçer evin bulunduğu dair anlatılanlara dikkat etmek lazım. Bacalarından gri dumanlar tüten ve bu yüzden kapkara olan evler vadiye yayılmış. Aynı zamanda bölgede köpeklerin havlama sesleri duyulur; çayırlarda atların, ineklerin koyunların dolaştığı söylenirmiş. Elbette burada insanoğlunun sesi de eksik değilmiş.

Peki, Kuşlavış’a Çuvaşlar nereden gelmiş ve neden bu bölgeye Kuşlavış demiş? Araştırmalarıma göre Çuvaşlar bölgeye ilk kez küçük gruplar halinde, Şaval Irmağı’nın aşağı kıyısından gelmiş ve buraya *Kuşlavış şiri* “Kuşlavış yeri” adını vermiş. Kuşlavışlıların bu bölgeye yerleşmeleriyle Şaval boyunda yeni bir yaşam başlamış. Eskiden Anat-Şaval’da Pısık Kuşlavış ve Kisin Kuşlavış olmak üzere iki köy bulunuyormuş ve Şaval boyuna insanlar bu iki köyden göçmüş. 20. yüzyılın başlarına kadar bu iki köyde yaşayanlar, yerlerini ve su değirmenlerini kiraya verirken çalışanları da Pısık Kuşlavış köyünden ve Kisin Kuşlavış köyünden diye ikiye ayırıyormuş. Zaten sicil dairesi defterlerinde de Kuşlavış’ın hem “bölge” hem de “köy” olarak yazılmasının sebebi onların Anat Şaval’daki Pısık Kuşlavış ve Kisin Kuşlavış adlı köylerden gelmeleriymiş. Bugün Anat-Şaval’da bu köylerin bulunduğu yeri gösteren Kuşlavış Kiperi “Kuşlavış Köprüsü” olmasa Kuşlavış diye bir yerin olduğunu bilmemiz mümkün değil. Çünkü Kuşlavış’ta artık bir tek köy bile bulunmuyor ve bu bölgede yaşayanlar da zaten buradan göçüp gitmişler.

Bugün buradan Kuşlavış'a bakınca sadece etrafı çalılarla çevrili bir tepe görünüyor. Eskiden Kuşlavış'ın köyleri bugünkü Almantey-Upakassileri'nin yaşadığı yere yakınmış ve Hirli Çutay ile Elik arasında bulunuyormuş. O zamanlar Kuşlavış adını taşıyan ve Kuşlavışlılarla ilgisi olan başka yerler de varmış. Örneğin, Yukarı Çuvaşların Kışlavış diye adlandırdığı bir yer ve Tatar Cumhuriyeti'ndeki Tetis şehri yakınlarında da Kuşlavış Runkı adlı bir köy bulunuyormuş (Runkılar, Kuşlavışlılarla eskiden beri ikiz gibiymişler). Anat-Şaval'da bugünkü Kuşlavış bölgesinin ön kısmında, Pasarlı Açça'nın daha aşağısında, Şaval'ın üstünde bulunan Runkı Köyü de bunlardan bir diğeriymiş. Bir de Tatar Cumhuriyeti'ndeki Pıva şehri yakınında da bir Runkı Köyü varmış (Bunların çoğu Şaval'ın üst kesimlerinden göçüp oraya yerleşmiş olmalı).

Acaba neden Kuşlavışlılar yaşadıkları yerleri bırakıp başka yerlere gitmiş? Belli ki yaşadıkları yerde hayat zormuş. Eski Kuşlavış köyleri, İdil Nehri'nin yakınında bir de Şaval Irmağı'nın aşağı kıyısında bulunuyormuş. O zamanlar Kuşlavış'ta büyük akarsuların olması ve Kuşlavış köylerinin ordunun güzergâhı olan geniş bir yolun kenarında kurulmuş olması, onların zor günler yaşamalarına sebep oluyormuş. Buna bir de idarecilerin gaddarlığı ile ordunun halktan itaat bekleme eklenince Kuşlavışlılar daha fazla dayanamamış ve yaşadıkları yerden I. Petro'nun imparatorluğu döneminde göçmüş. Çünkü o zamanlar köylülere, özellikle Rus olmayan azınlıklara, baskı yapılıyor, can sıkıcı kurallar koyuluyormuş. Kendilerinden her yıl bir sürü vergi isteniyor ve orduya asker toplanıyormuş. Savaş çıkınca her evden bir kişinin atını eşyasını orduya göndermesi bekleniyor ve halk, devletin sınırlarına takviye güç olarak sürülüyormuş. Sağlıklı olan bu insanlar, sürgünde vefat ediyormuş. Çuvaşların bu yüzden hep özlemle yüreği yanmış:

“Gidelim alacakaranlığa
Yaşayalım özgürce...
Bizi idareciler orada bulamaz” –
Dedi – göçüp gittiği zaman (“Baskı Altında” şiirimden)

Muhtemelen Kuşlavışlılar, “Baskı Altında” şiirimde dile getirdiğim gibi Kisin Şaval'a Çar yönetiminden kaçmak için göçtü. Kuşlavışlıların yaşadıkları yerden neden göçtüğü sorusundan başka sorular da aklıma geliyor. Örneğin, Şaval'ın aşağı kıyısında yaşayan Kuşlavışlıların köylerinin adı nereden geldi? Köyün adı bu bölgeye nasıl taşındı ve onlara göre Kuşlavış sözünün anlamı neydi? Dil bilimcilerin söylediğine göre Kuşlavış sözcüğü, Mari (Çeremis) dilinden Çuvaşçaya geçmiş. Marice Kuşlavış, Çuvaşça *vırmankassi* “orman köyü” anlamındaymış. Çünkü Marice *kojla* sözü “orman, ormanda” anlamına ve *vış* sözcüğü de Marice *voj* ya da *vaj* “köy” sözcüğüne karşılık gelmekteymiş. Bugünkü Mari dilinde *kojla* sözcüğü “kök, temel” anlamındadır ve Marilerle Çuvaşlar aynı sözcüğü farklı telaffuz etmektedir. Anat-Şaval tarafındaki Kuşlavış köylerine Marilerin *Kojlavo* demesi onların ortak bir tarih ve coğrafyalarının olduğunu göstermektedir. Nitekim Anat-Şaval'dan Kuşlavış'a göçen ilk grubun arasında Mariler de bulunmaktadır. Kuşlavışlıların o bölgeye yerleştiği yüzyılda,

Şaval'ın aşağı kıyısında, gür ormanlar bulunuyormuş ve Mariler de o bölgede yaşıyormuş. Etnografların söylediğine göre Çuvaşlarla bir arada yaşayan Mariler, zamanla Çuvaşlaşmış. Bugün Mariler, Şaval'ın aşağı kıyısında ya da Kuşlavış boyunda yaşamıyor. Fakat Çuvaşların herhangi bir köyündeki dere, çalı adları Mari dilini ya da Mari halkını hatırlatıyor. (Kuşlavış bölgesi ve yakınındaki Pıtavış, Kıkavış, Tusi-Şarmış, Hurınsur-Şarmış adlı köyler ortak yer adları). Mari dili, bugün üç büyük diyalekte ayrılıyor ve bu üç diyalekten biri de Çuvaşlaşan Mari dilidir. Mariler “vaj”, “voj” sözcüklerini Çuvaşça *kasĭ* “mahalle”, *uškĭn* “topluluk” sözcükleri yerine kullanmış da olabilir.

II. İlk Köyler

Çuvaşlar yazmayı bilmedikleri dönemlerde, meydana gelen olayların zamanı, yeri gibi bilgilerini kayıtlara geçirememiş, fakat çok bilinçli insanlar varmış. Bu kişiler, insanların başından geçen eski olayları, bölgeden bölgeye aktarılan masalları ve olağanüstü konuları aklında tutmayı başarmış. Bizzat kendim böyle bir masalı Yakur İvan adlı bir yaşlıdan dinledim. Masalda Kuşlavış bölgesindeki bir Çuvaş ailesinden bahsediliyordu:⁵

“Bizim Kuşlavış bölgesine göçen atamızın adı Erhitsav'mış ve o gün bugündür bizim soyumuz sekiz nesildir devam ediyormuş. Erhitsavlar, Şirpü şehrinin karşı tarafında yaşıyormuş. Bir müddet sonra orada yaşam zorlaşınca Erhitsav, yedi oğlunu, üç gelinini almış ve oradan göçüp Kisin Şaval'ın üst kısmına gitmiş. Büyük oğullarıyla birlikte üç gün boyunca etrafı incelemiş ve orada hiç köy olmadığını görmüş. Etrafta sadece dere boylarında, tarlalarda birkaç ev bulunuyormuş. Sonunda kendileri için Viltren Deresi'nin aşağı kısmının uygun olacağı yönünde karar vermişler. İlk işleri, Viltren'in kıyısına gidip karanlık barınaklar ve sürü için avlu yapmak olmuş. Daha sonra evi biraz daha genişletmişler ve aynı evde yedi yıl boyunca birlikte yaşamışlar. Erhitsav, yedi yıl boyunca yedi oğlu için yedi ev ve ikişer katlı ambar yapmış. Küçük oğlu büyüyüp yetişince de yaşlı Erhitsav altı büyük oğlunun işini ayırıp neyi var neyi yoksa hepsini eşit bir şekilde bölüştürmüştü. Tahıl ekileceği, çayır büyütüleceği zaman, bataklıkları kurutma ve ağaçları kökleme işinde birlikte çalışmışlar. Erhitsav, en sonunda verimli toprakları da çocuklarının arasında eşit şekilde bölüştürmüştü. Fakat bir problem varmış. Onların toprak ağası olan komşusunun sürüsünde yaz kış serbestçe dolaşan, sekiz yaşında, saldırgan bir öküz varmış. Çuvaşların kırdaki buğday demetlerini, saman yığınlarını, ot yuvalarını boynuzlarıyla iterek bozar; ayaklarıyla tırmalayıp dağıtırmış. Onun yanına hiç kimse yaklaşamazmış. O böğürürmüş, insanları kovalarmış ve herkesi de korkuturmuş. Sonunda bu öküzü Çuvaşlar bir şekilde öldürmüştü. Fakat o, ağa öküzü olduğundan o güne kadar Erhitsav'ın oğulları ona dokunmaya çekinmiş.

Bir keresinde bu öküz, Erhitsav'ın oğullarının ağaç köklediği yere böğürerek gelmiş; Sikvar, kardeşlerine “Kaçmayalım, ağaçların gövdelerini kaldıraç

⁵ Bu masal, Pısık Upakassi'de yaşayan Yakur İvan'dan 1912 yılında derlendiği şekliyle verildi.

yapalım ve aynı yerde duralım, ona bu sefer bir Şey yapmadan bırakmayalım.” demiş. Bu öküz pek çok kişiye kötölük ettiği için sonunda yaptığı kötölüğün karŐılıđını da bulmuş. Yakat, kardeşlerine “Nefes almıyor, öldü galiba.” demiş. İlkka ise “Ağalar bizi hep derimizi yüzmekle tehdit ediyorlardı ya; haydi, biz de ağanın öküzünün derisini yüzüp ona götürelim ne olursa olsun!” demiş. KardeŐleri İlkka’nın teklifini kabul edip başlamış işe. Onlar önce sopalarla, kaldıraçlarla vura vura öküzü boynuzlarından tutup yere yatırıp ayaklarını bađlamıŐlar. Saldırgan öküzün sırtındaki deriyi bir saatte yüzememiŐler. Sonunda öküz yine ölmemiŐ. Onun ayaklarını çözmüŐler ve olduğu yerde çırpınıp duran öküzü evine kadar kovalamışlar. Öküz kan revan içinde sahibinin avlusuna girmiş. Öküze bunu kimlerin yaptığını toprak sahibi anlamış ve Erhitsav’ın oğullarını korkutmak istemiş. Ama onlar korkmamıŐ çünkü öküz onlara çok zarar vermiş. Ağa bu yedi kardeŐe bağırmaya başlayınca kardeŐlerden biri “Bağırma, sen Çuvaş yurdunda yaŐyorsun, sağken bizden uzak dur yoksa öküzün derisini yüzdüğümüz gibi seninkini de yüzeriz.” demiş. Toprak sahibi, köydeki Çuvaş yerlilerine güvenemediğinden ve oraya yeni yerleşmiş olduğundan Erhitsav’ın oğullarına karşılık vermeye cesaret edememiş. Saldırgan öküzünü öldürenlere de hiçbir Şey yapamamıŐ.

Kuşlavış’a nasıl yerleŐildiđini anlatan bu masalda, toprak ağalarının da ortaya çıkmaya baŐladıđını görebiliyoruz. Ormanı olan Kuşlavış’a 18. yüzyılın başlarında ikinci bir göç olmuş ve Şaval’ın aşağı kıyısında oturan, Kuşlavışlılara komşu olan Almantay-Upakassi Çuvaşlarının çoğu buraya gelmiş. Onlar gelince Kuşlavışlılar sevinip onlara yer göstermiş. Almantay-Upakassilerden sonra bölgeye Şirpü yakınındaki İmilteş halkı ve Şupaşkar yakınındaki PaŐpak (Baysubakovo) köylüleri göçmüş. Kuşlavış bölgesinde o zamanlar “halkın yeri” olarak adlandırılan ormanlık yer çok olduğundan Kuşlavışlılar, göçüp gelenleri memnuniyetle karŐılamıŐ. Böylelikle Kuşlavış bölgesinin ortasındaki Pıtavış çayırına ilk önce Kuşlavışlılar geldiği için oraya *Kuşlavış* adı verilmiş.

Kuşlavışlıların geldiği yerde kalan diğer iki topluluk, güneye doğru gidip Viltren Deresi’nin kenarına yerleşmiş. Viltren ve Pıtavış Deresi’nin adını Kuşlavışlılar koymuş. Viltren’in kıyısına gelen Çuvaşlar, adını Pısık Kuşlavış ve Kisin Kuşlavış koydukları iki köy kurmuŐlar. Bu iki köy, Çuvaşların Şaval’ın aşağı kıyısındaki iki köyden geldiğinin göstergesiymiŐ. Daha sonra İmilteŐlerle PaŐpaklar da gelip kendilerine başka köyler kurmuŐlar. O zamanlar köylerde sokak yokmuş ve kendileri akrabalık bağlarına göre gruplar halinde yaşıyorlarmış. Grubun merkezinde en büyük, en saygıdeğer olan kişinin evi bulunuyor ve diğerleri de sokak diye bir Şey olmaksızın bu saygıdeğer yaŐlının evinin çevresine toplanıyormuş. Hepsinin de bacasız, küçük pencereci, kara evleri avlunun ortasına yapılıyormuş. Köydeki insanlar bozuk, dar sokaklardan geçerek ancak birbirlerine gidebiliyorlarmıŐ. Bu oturma düzenindeki Almantay-Upakassililerin bir grubu, Viltren Deresi’nin giriş kısmında Pısık Kuşlavış Upakassi Köyü’nü, diğer grubu da Upakassi’den üç kilometre uzaklıktaki Kisin Upakassi Köyü’nü kurmuş. Viltren’in aşağı kıyısında oturanlar Kisin Upakassi’ye

Anatkas ya da Anatri Upakassi diyorlarmış. Daha sonra Şurkassilerden beş altı aile, Kisin Kuşlavış ve İmilteş köylüleri de Pısıq Upakassi Köyü'ne göçmüş ve Paspak köylülerinin çoğu Pıtavış çayırındaki Kuşlavış ve Upakassi köylerine gitmiş. Kuşlavış Upakassi (Pısıq Upakassi) halkı, Almantay Upakassilileri (Kisin Upakassi) hep akraba olarak görmüş. Bu yüzden köyler değişse de sürekli birleşip tek bir köy olmak istemişler. Bir yere toplanıp daha büyük bir köy olma fikri, özellikle hırsızlığın giderek arttığı zamanlarda ortaya çıkmış. Hatta bir keresinde birleşmeye karar vermişler fakat bazı tuhaf olaylardan dolayı iki köy birleşmemiş. Bu konu ile ilgili halk arasında şöyle bir efsane bulunuyor:

“İki köyün birleşmesi için anlaşılan köylüler, yazın başında Almantayların Kuşlavış Upakassi'ye göçmelerine ve Kuşlavış Upakassililerin Almantayların taşınmasına yardım etmesine karar vermiş. Elbette, bu işe karşı gelenler de olmuş. Gel zaman git zaman yaz geldiğinde, Kuşlavış Upakassi'deki sağlıklı erkeklerin hiçbiri Almantaylara taşınmaları için yardım etmeye gitmemiş. Bu karardan dönülmesinin sebebi ise sabah işe gitmek için dışarı çıkan insanların birleşecek iki köyün arasındaki yolda birisini kanlar içinde görmeleriymiş. “Bu iyiye işaret değil.” demiş insanlar. Yaşlılar meclisi toplanmış. “Bu, Tanrı'nın işareti; demek ki Tanrı bizim köylerin birleşmesini uygun görmüyormuş, birleşmemiz mümkün değil.” diye karar almış. Bu olaydan sonra iki Upakassi halkı köylerini birleştirme konusunu bir daha ağızına almamış ve iki köy de ayrı ayrı yaşamaya devam etmiş.”

Bu efsanede anlatılan olay, gerçek de olabilir ancak iki köyün arasında birinin öldürülmesi, bu köylerin birleşmesine karşı gelenlerin sinsi bir işi gibi de görünüyor. Batıl inançlı ihtiyarlar meclisi, “Onu Tanrı kendi yaptı, bu bir işaret.” diyerek kendi kendilerini kandırmışlar. Çünkü Çuvaşların eski dinî öğretilerine göre böyle büyük kurbanlar sadece Tanrı'ya hediye verilirmiş ve kan temizleme olarak görülürmüş. Kuşlavışlılarla Upakassililerin geldiği bölgeye, 20-30 yıl sonra yarı Viryallı Çuvaşlar ve Parmanteyle Utikassi halkları da gelmiş. Viryallı Çuvaşlardan önce bölgeye gelen Parmanteyler, onlara Pıtavış Deresi'nin geçtiği yerdeki dağın eteklerini, büyük meşeliğin yanını vermiş. Utikassiler de Parmanteylere yakın Pıtavış çayırının sol tarafına yerleşmiş ve diğerlerinden ayrılmış. Bu iki mahalle zamanla büyüyüp tek bir köy olmuş ve köye Erşipus adı verilmiş. Kuşlavış'a en son Küstümür ile Kivi Müriş (Mamalaevo) köylerinde yaşayanlarla, Şini Müriş köyünde (Bulatovına) yaşayanlar göçüp gelmiş. 18. yüzyılın ortasında, 1750-1760 yılları arasında, Kuşlavış dolmuş, boş yer kalmamış. Önceden “halk ormanı” olarak sayılan yerler, hükümet kanununa göre hazinenin eline geçince Kulavışlıların ormanları rahatça kesip yer açabilme imkânı da kalmamış. Böylelikle Kuşlavış tarafına göçen Çuvaşlar, yaşadıkları bölgeyi daha fazla genişletememişler dolayısıyla da sonradan o bölgeye göçüp gelenlere yer verememişler.

Kisin Şaval'dan 7-8 km güneydoğuda bulunan Kuşlavış bölgesinin kıyısında, büyük bir ırmak daha akıyormuş. Bu bölgeye ilk önce Kuşlavış Almantaylar gelmiş ve ırmağa *Koşlauşka* “Kuşlavış Irmağı” adını vermiş. Fakat Kuşlavış Almantaylar hırsızlardan korkunca buradan göçüp başka köylere gitmiş. Kuşlavış

Irmağı, Kuşlavış bölgesini Humnus bölgesinden ayıran gür ormanın kıyısında bulunuyormuş. Şaval ile Kuşlavış Irmağı'nın arasında Pıtavış ve Viltren adı verilen bŸyŸk dereler de varmış. Bu dereler, Koltsovki'nin yanında birleŐir, Kuşlavış ayırına doğru gidermiş. Kuşlavış Irmağı ayrıca Şaval Irmağı'na da dŸkŸlŸrmŸŐ. Pıtavış'la Kuşlavış Irmağı'nın aşağı kısmındaki çayırda, tarıma elveriŐli bir ova bulunuyormuş. Burası buğday ekmek için de otlak bŸyŸtmek için de uygun bir araziymiŐ. Ancak bu bŸlgeye Koltsov, Putilov bir de Kuşnikov adlı toprak ağaları gelince Kuşlavış uvaŐları buradaki tarıma elveriŐli arazilerden faydalanamamaya başlamış. Bahsi geçen bu toprak ağalarının buraya ne zaman geldiği ne kadar yer satın aldığı konusuna daha sonra geleceğim, Şimdi Kuşlavış bŸlgesindeki Çuvaş mahallelerinin nasıl bŸyŸtŸlŸp dŸzenlendiđini anlatmak istiyorum.

III. Mahallelerden-KŸylere

18. yŸzyılın ortasında, başka bir deyişle 1740-1760 yılları arasında Kuşlavış boyunda yirmiye yakın mahalle, her mahallede de beşer altıŐar ev varmış. Zamanla bu mahalleler bŸyŸyŸp birleşmiş, kŸyler geniŐlemiŐ. BŸyle ufak tefek mahallelerin birleŐmesinin sebebi hırsızların gelip musallat olmasımıŐ. ŸnkŸ hırsızlar, kŸkŸk mahallelere Ÿđlen vakti apaçık girip, yiyip içip evdeki insanları ŸldŸrŸp, çıkıp gidiyormuş (Bu hırsızlar, ŸzŸntŸlerinden ve hayatın zorluklarından kaçan kŸylŸlerden oluşuyor olmalı.). 19. yŸzyılda ise bu kŸylerin birleşmesiyle Kuşlavış'ta toplamda 10 Çuvaş kŸyŸ kalmış ve bunlar da ŐŸyle bŸyŸmŸŐ:

Kuşlavış (Baysubakovo) Sali

18. yŸzyılın başlarına doğru bu kŸye, yani kŸyŸn Ÿnceki mahallesi olan Çayırılı Pıtavış Deresi'nin sol tarafına, Şaval'ın aşağı kıyısından gŸŸp gelen Kuşlavış uvaŐları yerleşmiş. Kuşlavış bŸlgesi verimli topraklara sahip olduğundan çok geçmeden Şupaşkar yakınındaki Paspak (Baysubakovo) uvaŐlarının bŸyŸk çoğunluğu da bu kŸye yerleşmiş ve bŸtŸn kŸyŸn yŸnetimini onlar ŸstlenmiŐ. Paspaklar, kŸyŸ yŸnetmeye başlayınca Kuşlavış kŸyŸne *Baysubakino* adını vermek için Kuşlavışlılara baskı yapmış fakat Kuşlavışlılar buna boyun eđmemiŐ. Daha sonra baskılar, "kŸyŸn adını değiştirme" ile sınırlı kalmayınca Kuşlavışlıların orada huzuru kaçmış. Dolayısıyla bazıları Kuşlavış'tan gŸŸp Hirli utay'ın gŸneyindeki ormana gitmek zorunda kalmış. Maalesef Kuşlavışlılar orada kendi adlarını unutup başka bir topluluğa dâhil olmuş ve Şini Kuşlavış kŸyŸne yerleşmiş.

uvaŐlar, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kiliseye sadece doğum ve ŸlŸm olduğunda uđruyormuŐ. Kuşlavış bŸlgesinde bir kilise bulunmadığından Kuşlavış uvaŐları, gerektiğinde 60 kilometre uzaklıktaki ŐirpŸ Şehrindeki Troitski kilisesine gidiyormuş. Kiliseye uzaklığın bir sorun teŐkil ettiğini gŸren arlık idaresi, uvaŐlara Kuşlavış'ta 18. yŸzyılın sonlarına doğru zorla kŸkŸk bir ağaç kilise yaptırabilmiŐ ve bŸylelikle Çuvaşların her hafta pazar gŸnŸ kiliseye gitmelerini sađlamıŐ. Kuşlavış'a bu kilisenin yapılması ona Rus kŸyŸ de denmesine sebep olmuş.

1746 yılında ikinci revizyon geçtiği zaman, Çariçe Yelizateva'nın kararına göre şehirlerde işsiz güçsüz insan kalmamalıymış. Çariçe, zanaat sahibi olamamış, ticaret yapamayan köylüleri şehirlerden köylere göndermiş. Köyde onlara istedikleri bir işte çalışıp yaşama özgürlüğü vermiş. Ne olursa olsun yeri işleyin, ticaret yapın, bir zanaatla uğraşarak yaşayın demiş. 1750-1760 yılları arasında Çuvaşların yaşadığı, pazarı olan köylere, bir de kilisesi olan Rus köylerine, Kuşlavış yakınındaki Pasarlı Açça'ya, kilisesi olan Hapıs'a ve Nurıs köyüne pek çok Rus köylüsü yerleştirilmiş. Başka bir deyişle, Çuvaşların yaşadığı büyük köylerin hepsine de Kazan'dan, Sive'den bir de başka şehirlerden gönderilen işsiz güçsüz Rus köylüleri dolmuş. Onlardan bazıları toprak ağasının yanında çalışmak istemiş bazıları pazarlarda ufak tefek malla ticaret yapmaya çalışmış. Bu Rus köylülerinin bazıları beyaz ekmek, kuru simit pişirip satmış; bazıları da demirci olarak çalışmış. Bu şekilde Kuşlavış'a neredeyse yirmiye yakın aile gelip yerleşmiş. Onlar Kuşlavış'ta kilisenin yakınına köylerini kurmuş. Diğer köylüler gibi Rus köylüleri de oraya yerleşip buğday ekmeye başlamış. Böylece işsiz güçsüz bu insanların köylerindeki Çuvaşlar, *Koşlauşi* adıyla anılmaya başlanmış. Bu Rus köylülerinin içinde ruhban sınıfından gelen insanlar da varmış. Bunlar; kilise mezarcılığı, çan çalma, kilise muhafızlığı ve diğer ufak tefek işleri yapıyormuş. Kuşlavış'a Ruslar dışında Kazan'dan gelen köylüler de yerleşmiş. Kazan'dan gelenler her gün, büyük bir Rus köyü olan ve iyi bir pazarı olan, 25 km uzaklıktaki Humpus-Huramal köyüne gidermiş. Onlar bu pazara gidip gelirken Çuvaşlardan ticaret yapmayı isteyen köylüleri de götürürlermiş. Huramal'da Kuşlavış'taki gibi Kazan'dan gelen köylüler yaşıyormuş. Onların her birinin Kuşlavışlılarla tanışıklığı da varmış ve Kazan'dan gelen bu köylü aileler Kuşlavış'ta bir süre yaşamış.

Önceleri Kuşlavış, Çuvaşlar ile Ruslardan oluşan karışık bir Rus köyüymüş fakat sayı bakımından Çuvaşlar, Ruslardan üç dört kat daha fazlamış ve onların mahalleleri de ayrılmış. Rus köylüleri beraberinde şehirdeki Rus kültürünü de getirmiş. Ruslar; yerleştiği köylere güzel, turnalı, bembeyaz evler ve büyük, camı olan kiliseler yaptırmış. Çuvaşlar da onlardan etkilenerek öküz yuvası olan, kara, isli evlerini bırakmış. Doğrusu o zamanlar cam ve çerçeveler çok büyük, yiyecekler de temiz değilmiş ama yine de öküz ahırına gelen ışıktan daha fazla güneş ışığı evlerine giriyormuş. İki kat cam koyunca da eve gelen güneşin sıcaklığı azalıyormuş. Zamanla Çuvaşlar, evlerini Ruslarınkı gibi yapmaya çalışmış ama alışkanlıklarından hemen vazgeçemediklerinden evlerini temiz tutamamış ve pencerelerini de öküz pisliğiyle kapatmışlar. Onlar "Ruslar gibi tertemiz yaşamaya bizim gücümüz yetmiyor." demiş. Çünkü evi aydınlatmak için ne gaz ocakları ne de gaz ocağını yakmak için kibrit çöpleri varmış. Ancak çakmak taşı sürterek ateş elde edebiliyorlarmış. Çuvaşlar küçük, bir veya iki pencereyi kara evlerini avlunun ortasına yaparken Ruslar bembeyaz evlerini bahçe kapısına yakın, sokağa doğru yapıyormuş. Çuvaşların evi avlunun ortasına yapmalarının ve pencereyi insan giremeyecek kadar küçük yapmalarının sebebi hırsızlarmış.

18. yüzyılın sonlarına doğru ormanın içindeki küçük köylerde yaklaşık 300 400 aile varmış ve bu aileler içinden kiliseyi ziyaret edenlerin de sayısı oldukça azmış. Bu yüzden de Kuşlavış kilisesinin geliri yetersizmiş. Papazla yardımcısı kıt kanaat geçindiğinden zorla bu aileleri kiliseye getirmeye çalışıyormuş. Ayrıca İslâm'ın yayılmasını önlemek ve bir de doğan çocukların vaftiz edilmesini sağlamak için de çok eziyet ediyorlarmış. Bu eziyetler yetersiz kaldığında kilise başka kötülöklere de başvuruyormuş. 1829 yılında tepede duran Kuşlavış kilisesine yıldırım çarpınca kilise yanmış. Bu durum eski dininden çıkmayan Çuvaşları çok şaşırtmış. O anda orada Abdul Gazi adlı ticaret erbabı bir Tatar varmış. Kuşlavış kilisesinin yanmasından hemen sonra Abdul Gazi “Bu Rus Tanrısı nasıl bir Tanrı ki kendi kilisesine yıldırım çarptırıp yakıyor.” demiş. “İşte görüyor musunuz, Çuvaşlar! Rus Tanrısı ne kadar da kötü ve hayırsız! Kendi evini kendi yakıyor. Bizim Allah'ımız, kendi evine hiçbir zaman zarar vermez. Çünkü bizim evlerimiz temiz. Onlara Allah kendi bakıyor. Rus kiliselerinde duvarlar resimli put dolu! Size bu putlara yalvarmayı emrediyorlar. Nasıl Tanrı, nasıl ışık olsun bu sarhoş papazın yazdığı duvarlar! Biz Müslümanlar, öyle putlara yalvarmayız. Yukarıdaki Allah'a sadece dua ederiz. Düşünün kim daha doğru, biz mi siz mi?” demiş. Abdul'un söylediğı şeyler, Kuşlavış Çuvaşlarını çok endişelendirmiş ve onların hepsi Tatar'ın dinine girmeye hazırlanmış. Ancak papazların çok sert davranmalarından dolayı onlar dinini değiştirememiş.

1839 yılında Kuşlavış Rus köyü vilayet merkezi yapılmış. Ancak vilayete Kuşlavış denilmemiş, çünkü vilayetteki bütün müdürler Rus olduğundan, Kuşlavış'a Paspakların sert telaffuzuyla *Vaysubakovski Vulışi* denmiş. Bu vilayet, Kuşlavış bölgesindeki köylerden başka Şaval'ın diğer tarafındaki Uravış, Utar, Hirpus Runkı köylerini de içine alıyormuş. Şaval'ın sol tarafında yaşayan Uravış, Hirpus, Runkı halkları; Sintirvirri ile Şirpü şehirlerinden ve Tusi çevresinden göçen Çuvaşlarmış. Ayrıca Uravış ile (o zaman ona Tusi-Hirpus denirmiş) Hirpus tarafında, eskiden Almantay-Upakassilerle İmilteş'ten göçüp gelenler de yaşıyormuş. Bu yüzden onlar Kuşlavış halkıyla yakın sayılırlarmış. Kuşlavışlılar kız verme ya da damat alma konusunda Uravış-Hirpuslularla anlaşabiliyormuş. Yakınındaki Hapıs ya da Humpus bölgelerindeki köylülerle böyle bir akrabalık bağı kuruyorlarmış.

Yanan kilisenin yerine 1841 yılında Kuşlavış'ta büyük bir kilise yapılmış ve ona Voskressnki Rus köyü (Diriliş köyü) adının verilmesi teklif edilmiş. (O zamanlar Çuvaşlar arasında kilisesi olan köyleri kilise adlarıyla söylemek yaygınmış: Vozdvijenskoye, Vvedenskoye, Vlagoveştenskoye, Pokrovskoye, Nikolskoye, Snasskoye köyü). Papaz ve yardımcısı Hapıs köyüne oradaki kilisenin adıyla *Troitskoye köyü*, Pasar Aççi köyüne *Vozdvijsnskoye köyü* denmesi için çaba sarf ediyormuş ancak papazla yardımcılarının istediğı olmamış. Çok kilisesi olan bu köyler, Çuvaşça adlarını koruyabilmiş. Papazla yardımcılarının Kuşlavış'a verdiği Voskrenski adı, halk arasında pek yaygınlaşmamış ve bölge Kuşlavış adıyla kalmış. Vilayet idarehanesi Kuşlavış'a haftada bir gün, daha çok büyük pazar için gidirmiş.

Uhilkassi ile Huraşırma

Uhilkassi ve Huraşırma mahalleleri, Pıtaviş Deresi'nin sağındaki çayırdaki bulunuyormuş. 19. yüzyılın ortalarında, bu iki mahalle birleşip bir köy olmuş ve bu köye Huraşırma (Hora-şırma) denmeye başlanmış. Fakat vilayetteki kitaplarda ve de kilisedeki nüfus cüzdanlarında köyün adı *Ogilino* olarak geçiyormuş. Uhilkassililer, Kuşlavış'a Şupaşkar yakınındaki İşek'ten 1710-1715 yılları arasında göçmüş ve bunun kanıtı da İşek'te Huraşırma adında bir köyün bulunmasıymış. Fakat İşek'te Uhilkassi (Ogilino) adında bir köye rastlanılmıyormuş. Muhtemelen Uhilkassi adı, başka bir adla kaynaşmış ve sözcüğün bu biçimi unutulmuştur. Belki de Uhilkassi oraya ilk giden kişinin adıdır. Görünen o ki Huraşırma adının yaygınlaşması Uhilkassi adını unutturmuştur.⁶

Pısıq Upakassi

Ormanı gür Şaval'a muhtemelen ilk olarak 1700'lü yıllarda yerleşmiştir. Pısıq Upakassi ise 19. yüzyılda 5 ayrı mahallenin birleşmesiyle ve Kuşlavış çayırdaki birkaç ailenin de katılmasıyla meydana gelmiş gibi görünmektedir. Kuşlavış çayırından gelen bu ailelerin göçme sebebi muhtemelen hırsızlardır. Hırsızlarla ilgili halk arasında şöyle bir masal da bulunmaktadır:

“Kuşlavış çayırında Hunterkke adlı avcı bir köylü yaşıyormuş. Onun üç oğlu, iki kızı varmış. Hunterkke hayatı boyunca çok çalışmış. Ekip dikecek yeri de çayırı da yeterliymiş ve sürüsü de çoğalıyormuş. Bir gün beklemediği bir anda, yanına tanımadığı iki adam gelmiş. Ev sahibine seslenmiş ve şöyle söylemiş: “Gelecek çarşamba akşamı bizim çete reisi senin evine gelecek. O yalnız değil, kalabalıktır. Eli boş değil, silahlı. Çarşamba akşamı ballı içecek yap bekle, evini de ambarını da kilitleme. Paranı pulunu, değerli servetini, neyin varsa hepsini bir ambara toplayıp koy. Çete reisi her şeyi alacak.” demiş. “Beni iyi dinle, karşı gelerseniz başınız derde girer. Çocuklar da ölür.” demiş ve Hunterkke'nin tanımadığı bu insanlar çıkıp gitmiş. Hunterkke çok üzülmüş. “Ne yapacağım? Doğrusu, karşı gelsem yenemem! Köylülere söylesem? Hiç kimse de gelemes. Kim buraya bizi kurtarmaya gelip başını derde sokar?” diye düşünmüş. Hunterkke oğullarına bakıp dalmış, çözüm bulmaya çalışmış. Hiçbir çare bulamamış. Çete reisinin geleceği gün de yaklaşmış. Hunterkke uzun süre konuşmadan dolaştıktan sonra oğullarını ailesini toplamış: “Çocuklar şimdi değerli şeyleri arabaların üstüne yükleyin ve Upakassi köyüne gidin. Ben evde yalnız kalacağım. İki üç gün içinde yanınıza gelmezsem, beni gelip aramayın.” demiş. Karısı da çocukları da onu bırakmak istememişler. “Öldürürler seni! Yalnız bırakmayız... Birlikte gidelim, birlikte.” diye yalvarmışlar. Hunterkke, ailesinin yalvarmasını duymuyor gibi “Bilemiyorum, nasıl olacak.” demiş. Büyük oğulları ve diğer iki oğlu, evden

---

⁶ İlk varyantta yazar, “Huraşırma'nın nereden geldiğini bilmiyorum” yazmış. Yazarın ilk varyantta yazdığı bu bilgi doğru değildir. 1859 yılındaki yazışmada bu görülebiliyor: Huraşırma Köyü'nde Pısıq Kuşlavış'tan 32 aile, Paspak Kuşlavış'tan (Kiliseli Kuşlavış'tan) 3 aile gelmiş. Huraşırma'da Paspak soyundan gelenlere *Pışpak tavraşsem* diyorlarmış.

gitmek istememiş. “Seni, yalnız bırakmayız baba, seninle kalıyoruz, ölürsen de birlikte ölürüz.” demişler. Hunterkke kabul etmemiş, oğullarını köye göndermiş. Yalnız kalmış, evini de ambarını da kilitlemiş ve soyguncu çetenin gelmesini beklemiş. Hunterkke, iyi bir avcıymış ve çok iyi ok atarmış. İşte o sevdiği okunu, bir de birkaç tane demir uçlu ok iğnesini almış ve iki ahır arasındaki hangarın üstüne çıkmış. Oradaki ot yuvasını oyup pusuya yatmış. Evin avlusuna doğru bakan bu ot yuvasında öylece beklemiş.

Akşamüstü hırsız ve yandaşları evin avlusuna girmiş. Onlar kapıya vurup beklemişler, fakat kapılar açılmamış. Bu kez ev sahibine bağırmışlar, fakat hiç kimse cevap vermemiş. Evin içine doğru yürümüşler. Çok geçmemiş, aniden tıkr tıkr ayak sesleri işitilmiş. Bahçe kapısına giden kapı açılmış ve eve altı yedi tane boş, yük arabası girmiş. Her arabanın üstünde iki hırsız varmış. “Ev sahibi, çık şimdi! Evini yakıp yıkacağız.” diye bağırmış etrafı kolaçan eden çete reisi. İşte o arada bütün evin kapılarının kırılmasını emretmiş. Demir silah ve ağır ağır sopaları taşıyan hırsızların bazıları ambarların yanına, bazıları da eve doğru koşmuş. Çete reisi evin ortasındaki soygunculara emirler verip “Ev sahibi çık!” diye bağırmış tekrar. Güneşin battığı sıralarda, ilkbahar akşamı evin içinde kimin ne yaptığı tamamen görünüyormuş. Hunterkke yaşlı adam, ot yuvasının içinde neredeyse nefes almadan otururken çete reisi ona doğru dönmüş, hangarın üstündeki ot yuvasına dikkatle bakmış. Hunterkke, hırsızın karnına nişan alıp eşsiz ok iğnesini bir kere atmış. Çete reisi çok fena bağırmış, elleriyle karnını tutmuş ve gürültüyle yere devrilmiş. Sesi duyan yoldaşları koşup gelmiş, çete reisinin düştüğünü görünce onlar bir anda kaçıp gitmiş. Hunterkke nişan alıp iki, üç kez daha ok atmış, iki soyguncu yere düşmüş. “Ateş açın! Binayı yakın!” diye ağlayıp bağırmış can çekişen çete reisi. Bir iki soyguncu çakmak taşı sürüp ateş yakacakken Hunterkke onlardan birine ok atıp yaralamış. “Atma gidiyoruz.” diye bağırmış sağ kalanlar. Çok korkan hırsızlar, yaralı arkadaşlarını arabaların üstüne yükleyip atları kırbaçlayıp evin içinden yel gibi çıkıp gitmişler. Hunterkke, o akşam otun içinden çıkmamış, belki yine gelip bulurlar diye saklanmış. Ancak soyguncular bir daha gelmemiş. Yine de soyguncular tekrar döner, bütün ailesini öldürür diye Hunterkke bu olaydan sonra hemen bütün evini Upakassi köyüne taşımış. Çayırda, dere boyunda oturanlar da daha sonra Hunterkke gibi taşınmış ve daha büyük mahallelere yerleşmiş. 18. yüzyılın ortasına doğru Pısık Upakassi’de elliye yakın köy bulunuyormuş. Bu köylerde de hemen hemen 200 kişi yaşıyormuş.

Şurkassi

Kisin Kuşlavış’tan gelenler, Pısık Upakassi’nin güneydoğusunda bulunan Kuşlavış Irmağı boyuna yerleşmişler. Muhtemelen köy, adını buraya ilk gelen Şurkassi halkından almıştır.⁷ Ancak bu insanların hangileri Şurkassi’den göçüp gelmiş, hangileri Şaval’ın ortasındaki ya da Şirpü şehrinin güneydoğusundaki

⁷ Köyün adı, yerine göre verilmiş olabilir.

Şurkassi'den gelmiş, belli değil. 18. yüzyılın ortasına gelindiğinde burada sadece 15-20 tane ev bulunuyormuş ve sonraki yıllarda Şurkassi çok çabuk büyümüş.

Şepekeç

Şepekeç, Pısıq Upakassi'nin güneyinde yer alıyormuş. Halk arasında söylenene göre meşe ağaçları, ıhlamur ağaçları olan bu ormanda, 18. yüzyılda Şepekeç adlı bir kişinin küçük bir çiftliği varmış. Şepekeç ve oğulları bu çiftlikte birlikte yaşıyormuş. Bu küçük köye sonradan gelenler de olmuş, fakat köyün nüfusu artmamış. Nitekim 19. yüzyılın sonlarında Şepekeç'te sadece 20-25 tane ev varmış ve Şepekeç'te yaşayanların çoğu Kisin Kuşlavış bölgesinden geliyormuş.

Kisin Upakassi

Kisin Upakassi, Pısıq Upakassi'nin üç kilometre güneydoğusundaki Viltren çayırındaymış. Buraya, tahminen 1700'lü yıllara doğru yerleşilmiş. Kisin Upakassi, Viltren'in aşağı kıyısı olduğundan ona Anakas ya da Anatri Upakassi diyorlarmış. Buranın hemen hemen tamamı Şaval'ın aşağı kıyısından göçüp gelen Almantey-Upakassi Çuvaşlarından oluşuyormuş. Onlar Pısıq Upakassi'deki Almanteylerle kardeş gibi birbirlerine bağlıymış. Yaşlıların söylediğine göre bu iki Upakassi'deki Almanteylerle İmilteşler on yılı doldurmadan eski köylerine ziyarete gitmiş. Eski köyleri onlara yakın değilmiş, İmilteşlere 60 km uzaklıkta, Almanteylere ise muhtemelen 70-75 km uzaklıktaymış. 18. yüzyılın ortasında Kisin Upakassi'de 20-30 kadar aile yaşıyormuş. Aynı yüzyılın başlarında ise Kisin Upakassi'ye Kuşnikov adlı toprak ağası gelmiş ve 360 aşarlık yer satın almış. Toprak ağası, Kisin Upakassi köyünün yakınına kendisi için alan açıp yerleşmiş. O günden sonra da Upakassi köyünü hep kendi elinde tutmaya çalışmış. Köyün tüccar ve zenginlerini etrafında toplayıp Kisin Upakassi'ye, Kuşnikovo adını vermiş. Bu ad Upakassi'ye yapılmış ve köy bir yüzyıl boyunca bu adla anılmış. Vilayetteki memurlar ve gelir memurları 19. yüzyılın ortasına kadar kilisedeki defterlere Kisin Upakassi'yi Kuşnikovo köyü diye yazmış. Ancak Çuvaşlar devletin köylüsü sayıldığından hırslı Kuşnikov'un istediği hayata geçirilememiş. O, yerini Putilov adlı toprak ağasına satıp Kuşlavış bölgesinden çıkıp gitmiş. Çuvaşların içindeki Kuşnikovluların iki üç yeri daha varmış ve muhtemelen Kuşnikov bu yerlerden birine gitmiş.

Erşipus

Erşipus, Pısıq Upakassi'nin 2 km kuzeydoğusundan biraz aşağıda bulunan büyük bir köymüş. Aile hayatı, ekonomik hayat ve kültür açısından bu iki köy birbirine çok benziyormuş. Erşipus Parmanteykassi ve Utikkassi (Odikovo) köylerinin birleşmesi ile meydana gelmiş. Bu iki köyü çayırılı Pıtaviş Deresi ayırıyormuş. İki köye de muhtemelen ilk önce 1710-1720 yılları arasında yerleşilmiş. Halkın anlattığına göre Parmantey sakinleri Şupaşkar bölgesindeki

İşley yakınında bulunan Yirihşıvpusi adlı köyden geliyormuş.⁸ Yirihşıv ismi, eskiden Rıkşa Suyu için kullanılıyormuş. Rıkşa'nın başı, İşley'in yanımıış. İşley'in çevresinde Viryal diyalektiyle konuşan Çuvaşlar yaşıyorlarmış. Şıv sözüne onlar şıu, Yirih şıvi sözcüğünü de kısaltıp *yır-şıu* diyorlarmış. 18. yüzyılda Rus memurlar bu şıv sözcüğünü Rus dilinin fonetiğine benzetip *Yirih-şa-Rıkşa* diye yazmış. Böylece Erşıpus'a Yirihşıpus denilerek adı değiştirilmiş. Yırşulular da sonra *Karaçura* adını almış. Bu bilgileri doğrulayabiliriz.

Küstümir

Küstümir; Erşıpus'un kuzeydoğusunun aşağı kesimlerinde bulunan, Kisin Şaval'a yakın bir köymüş ve bu köye, 1720-1730 yılları arasında yerleşilmiş. Bu coğrafyaya çok sonra geldikleri için onlara ancak kumlu ve bataklığı olan kötü bir yer kalmış. Geçen yüzyılda Küstümir köyü, Yumansar topluluğundan oluşan bir köy olarak görülüyormuş. Küstümirliiler muhtemelen Şırpü şehrinin doğusundan ve Kıştımır ya da Küstımır adı verilen köylerden göçüp gelmiş. Çünkü orada Yumansar adında bir topluluk da varmış.

Eski Müriş (Mamalayevo), Yeni Müriş (Bulatovo)

Bu iki köy, Kuşlavış bölgesinin kuzey tarafında, Şaval'ın kıyısındaki kumlu yerin üst kısmında yan yanaymış. Bu iki köye gelenler de muhtemelen Küstümirler gibi sonradan gelmişler ve bu yüzden de onlara verimli bir toprak kalmamış.

Mürişlilerin ataları Şaval çayırına göçtüklerinde oradaki verimli toprakları bulmuş ama onlar ormanı kesip bitirince geriye sadece bataklık kalmış. Çuvaş tarihçi N. Dimitriyev'in araştırmasına göre, Müriş köylerine ilk defa Şupaşkar bölgesindeki Şatrakassilerle onların çevresindeki köylerde yaşayan insanlar gelmiş. Fakat bu köylere ilk gelenlerin Şırpü bölgesindeki Nüriş (Nürşi) ya da diğer bir deyişle Müreş köyünden göçenler olduğunu da hesaba katmak gerekir. Bugün Kivi Müriş ile Şini Müriş büyüüp tek bir köy olmuş ve onların ikisinde bir okul bulunuyormuş. Okulun adı "Nyuşkassinskaya Şkola" imiş. Şüphesiz bu iki Müriş'e yerleşenler, Şırpü yakınındaki Mamalay ile Bulatovo adlı köylerden gelmişler. Kuşlavış bölgesinde Koltsovki ve Zelenovka (Amaçkino) adında iki Rus köyü daha varmış. Bunların ikisi de toprak ağalarının mülkümüüş.

IV. Koltsov, Amaçkino ve de Diğerleri

Sive şehri asilzadesi Petr Koltsov, 1745-1750 yılları arasında Çuvaşlardan aldığı yere Koltsovki köyünü kurmuş ve buraya farklı yerlerden köleler getirmiş. Burada yaşayanlar onun Pyazan', Kaluga, Kastroma vilayetlerinden ve Kazan ile Sive'den alıp getirdiğı kaçak köylülerden oluşuyormuş. Koltsov, Kuşlavış Çuvaşlarının ormanı kökleyip temizlediğı, Pıtavış'la Viltren Deresi'nin birleştiğı yerdeki verimli toprağı parsellemiş. Elbette bu değerli yeri Kuşlavış Çuvaşları

⁸ Erşıpuşllu Prohor İvanov'un (Kiçem Prahhi) 1913 yılında anlattığına göre verilmiş bir bilgi.

toprak ağasına vermek istememiş. Çuvaş İlimi Araştırmalar Enstitüsünde (Çıvaşsen Naukîpa İnstitutıñçe) bulunan bir dokümanda yazılanlara göre P. Koltsov; 1749 yılında Kuşlavış bölgesine yer parsellemeye geldiğinde, çevredeki köylerden yaklaşık iki yüz kişi toplanıp gelmiş. Bunlar; Koltsov'la onun bilirkişisini ilk önce yay, çatal, kalın sopa ve ucuna tırpan yerleştirilen sırıklarla kovalayıp uzaklaştırmış fakat toprak ağası bölgeye bir grup askerle yeniden gelmiş ve şiddetle saldırıp Kuşlavışlılara ait 600 aşardan fazla toprağı ele geçirmiş. Ağa buraya, üçer dörder evin bir arada bulunduğu Çuvaş mahalleleri kurmuş, fakat toprak ağası oradan gidince peşinden sürüklediğı insanlar da yakınlardaki köylere göçüp gitmiş.

Korkutamadıkları toprak ağalarına Çuvaşlar yalvarmaya başlamış “Dinle ağa! Bu yer bizim. Ne hakkın var senin onu almaya?” demişler. Ağa onlardan para istemiş. Çuvaşlar 100 tenke toplayıp verecekmiş. Ancak toplayıp verebildiler mi veremediler mi bunu bilmiyoruz. Koltsov; aldığı yeri geri vermemiş, oraya köle köylüler için köy kurdurmuş ve köye kendi adını vermiş. Kuşlavış Çuvaşları bir türlü bu haksızlığı kabul edememiş, bir yolunu bulup Sive şehrindeki valiye Koltsov'u şikâyet etmiş. Valiler kendileri de asilzadelermiş ya! Asilzade vali, Kuşlavış Çuvaşlarının şikâyetini kabul etmemiş, işi Koltsov'un isteğine göre kestirip atmış. Koltsov adlı toprak ağası, Kuşlavış bölgesindeki yerini kırk yıl yönetmiş. Oraya içki fabrikası yaptırmış. Fabrikası her yıl bin kova içki hazırlıyormuş. Bu içkiyle toprak ağası çok gelir elde ediyormuş. Zengin olan Koltsov'un, yaşlılığında köyde yaşayası gelmeyince babadan kalma mirasını bütün köylülerle birlikte Anorin adlı bir toprak ağasına satmış. Anorin ise birkaç yıl sonra toprağını Solovov'a satmış. Solovov da burada çok durmamış, o da toprağını Uşakov adlı ağaya satmış.

Koltsovkiılar, 1750 yılından özgürlüğe kavuştukları 1861 yılına kadar dört ağa değiştirmiş. Uşakov, köylüleri ağanın elinden kurtardıktan sonra da Koltsovki'da uzun zaman kalmış. Koltsovki'daki yaşlı insanların dediklerine göre onların ağalarından en korkunç olanı, merhametsizi Anorin imiş. O, başkomutanlık görevinden istifa etmiş bir askermiş ve insanları kendi köpeklerinden de aşağı sayarmış; köylülere zor işler verir, biraz durdukları için kırbaçlatıp öldürtürmüş. Koltsovki ağaları Çuvaşlara düşmanmış. Kendileri hayvan sürüsünü kasıtlı olarak Çuvaşların buğday tarlasına sokup çiğnetir, Koltsovki köyü içinden Açça Pazarı'na giden Çuvaşları tutarak kırbaçlatır; onlardan bal, bira, para, gibi çeşitli hediyeler almış. Bu ağalar, köle Rus köylüleriyle Çuvaşların dost olmaya çalışmalarına da dayanamazlarmış.

Zelenovka ya da Amaçkino

Zelenovka, Kuşlavış Irmağı'nın Şaval ile birleştiğı yerde kurulan, küçük bir Rus köyüymüş⁹ ve kumlu, kırıç bir yerde bulunuyormuş. Muhtemelen ilk önce buraya Putilov adlı toprak ağası gelmiş ve yerin verimsiz olduğunu görünce

⁹ 18. yüzyılda bu köy Çuvaş köyü sayılıyormuş ve orada 22 kişi yaşıyormuş.

burada çok durmamış, gidip Kisin Upakassi'nin yanındaki Kuşnikov adlı toprak sahibinin verimli toprağını satın almış ve burayı da kızına vermiş. Arşivdeki dokümanlarda burası "Putilov'un bıraktığı boş yer" olarak geçiyor.

Amaçkin'de ekilecek ve biçilecek 40 aşarlık yer bulunuyormuş ve ormanı da 866 aşar kadarmış. Bunlardan başka Amaçkin'de bataklık, tarıma elverişsiz bir yer ve büyük bir çiftlik de varmış. Burası toplamda 919 aşarlıkmış. Zelenovka'nın ormanında meşe, akçaağaç, kavak, kayın, ihlamur ağaçları yetişirmiş (Amaçkin sülalesinin Çuvaşların arasında üç dört malikânesi de varmış, onlar Şirpü şehri yakınında ve Sintivırri ile Kuşlavkka arasındaki Atıl/İdil tarafında imiş). Zelenovka köyünü Amaçkin kurduğu için buraya Amaçkin de denilmiş. Amaçkin daha sonra Zelenovka'yı Betoşkına adlı toprak ağasına satıp gitmiş. Buna şaşırıyorum çünkü Zelenovka ile Koltsovki, zaten komşu köylermiş. Fakat bu iki köyde yaşayanlar, eskiden beri birbirine hep uzak duruyormuş. Onlar birbirleriyle anlaşamıyorlarmış. Koltsovki'da yaşayanlar daha az konuşuyor ve Çuvaşça bilmiyormuş. Zelenovka halkından açık yürekli ve samimi olanları Çuvaşlarla anlaşabiliyormuş, zaten yaşlıların hepsi de Çuvaşçayı iyi biliyormuş. Yaşlıların dediğine göre Zelenovka halkı Ruslaşmış Çuvaşlardan oluşuyor olabilirmiş.

Putilov'un Yeri

Putilov, Koltsovki bölgesi ile yan yana olan ve Kisin Upakassi'nin ön tarafında bulunan 360 aşarlık yeri, Kuşnikov'dan satın almış. Putilov'a komşu olan Kisin Upakassi, Pısık Upakassi, Şurkassi, Şepekeç köyleri; o zamanlar Ulatır yakınındaki Vurnaşevo (Yavley) yanında (o zaman Yavley köyü değilmiş) 750 aşarlık ekilecek yer ve çayır olarak tutulmuş. Muhtemelen 18. yüzyılın sonlarına doğru toprak ağası Putilov, Upakassililerle yer değiştirmeyi önermiş. Kendi yerini onlara verip Upakassi'den Vurnaşevo yakınındaki bir yeri almak istiyormuş. Upakassililer buraya Putilov'ununkinden iki kat fazla değer biçmiş. Fakat Ulatır'a kadar gitmek zor olduğundan Putilov'un önerisini kabul ederek kendilerine uzak olan Ulatır'ı Putilov'un Kuşlavış bölgesindeki yeri ile takas etmişler. Upakassililer buraya, "Putilov'un yeri", "Rus'un yeri" adını vermiş ve onu dört köyle birlikte ekmişler. Kisin Upakassi köylüleri kendi çiftliklerine de "Putilovka" adını vermiş. Ancak kolhozlar yapıldıktan uzun zaman sonra Koltsovki'daki kolhoz müdürü S. Korotkov "Putilovka; toprak ağasının yeri, siz de toprak ağasının köylülersiniz." diyerek onlardan 360 aşarlık vergi toplamış. Mahkeme bu konuda adaletli davranmamış. Koltsovki'nin toprak ağaları Koltsov, Anorin, Solovov, Uşakov'muş ve Putilov'un onlarla ilişkisi yokmuş.

Putilov Ağa'nın çok zengin olduğunu söylüyorlar. O, bir keresinde Çuvaşların karşısına geçip "Benim şehirlerde fabrikalarım var. Para su gibi akıyor. Sizin Kuşlavış Irmağı'nın suyu kuruyabilir ama benim kârımın akışı hiçbir zaman da durmaz." diye övünmüş. Putilov, muhtemelen Kuşlavış bölgesinde çok durmamış ve oradaki birkaç anlaşmazlık yüzünden Ulatır'a göçmüştü. Ulatır'da da uzun süre kalamamış, toprağı satıp o çevreden de uzaklaşmış. Bizim tarihçilerimiz Putilov

ile ilgili bilgilerin bulunabileceği bir dokümana ulaşamamış. Sadece Kuşlavış'ta olduğu zaman neler yaptığı ile ilgili bilgilere ulaşabilmiş. Söylenilenlere göre bu ağa şehirlerde fabrika kurarmış ve muhtemelen de Kuşlavış'a kısa bir süreliğine sadece gelip gitmiş.

Şiršov Hutari

Kuşlavış Irmağı'nın kenarına yerleşen, 44 aşarlık yeri olan toprak ağası Vasiliy Şiršov; Putilov adlı toprak ağasıyla komşuymuş. Şiršov'un yeri küçük olduğu için onun yerine "küçük çiftlik" anlamın gelen "hutar" diyorlarmış. Ayrıca B. Şiršov'un bu çiftliği Çuvaşları dolandırarak elde ettiğini de söylüyorlarmış:

Toprak ağası olmaya hırslanan, Çulhula (şimdiki Nijni Novgorod şehri) cahili, Upakassili köylülerin yanına gitmiş ve "Lütfen bir geceliğine bir öküzün otlayabileceği kadar yer verir misiniz bana? Karşılığında sizleri ayaklarınız yerden kesilinceye kadar içireceğim." demiş. "Öküz yatacak kadar sadece öyle mi?! Eğer bizi hemen içirirsen sana oturacak ev ve hayvanların için avlu yapacak yer de verebiliriz." demişler. Bu Upakassililer içkiyle ağırlandıktan sonra galeyana getirilmiş ve vadettikleri yerleri Şiršov'a verdiklerine dair kendilerine yemin ettirilmiş. Şiršov oradaki köylülerle yer ölçümü yapanı çağırmış ve yerini almış. "Nerede senin öküzün?" diye sormuş Upakassililer. Şiršov arabasının üstünü gösterip "İşte!" demiş. Arabaya, kenevir ipinden ve öküzlerden kesip kesip elde ettiği deri yığını yerleştirmiş. "Öküzün derisi bu, öldü de derisinden kesip ip yaptım." diye eklemiş gülümseyerek. Upakassililer "Burada senin bir öküzünün değil üç, dört öküzün derisi var gibi." demişler ve ayak diremeye, karşı gelmeye başlamışlar. Şiršov ile yerin ölçümünü yapan kişi, ip yığını yere koymuş ve verilen yer boyunca uzatıp yeri çevirmiş. Yeri ölçen, deri ipe çevirdiği yeri ölçmüş. "Kırk dört aşarlık!" diye bağırmış. "Çok, çok!" deyip durmuş halk. "Böyle olmaz! Kandırıyorsun, dolandırıcısın!.. Yeri vermiyoruz." diye bağırmışlar.

"Hayır, doğruyu söyleyin! Oracıkta kendiniz söylediniz ya. Sadece öküz yatacak kadar değil, ev yapacak kadar da yer veririz dediniz!" diye halkı sakinleştirmeye çalışmış askerler. "Yeri veriyoruz diye içkisini içmişsin, galeyana gelmişsin, yemin etmişsin... Niye kavga edilsin ki?" diyerek orta yolu bulmuş halk ve askerler. Halk sakinleşmiş, yavaşça dağılmış ve Şiršov böldüğü yerin sahibi olmuş. Şiršov buraya iki katlı ev yapmış, eski harap binaları yenilemiş, elma ağacı bahçesi yapmış, tahta kovanla arı yetiştirmiş ve çiftlik kurmuş. Sonra şarkı söyleyerek öylece yaşamış. Vasiliy Şiršov ölünce burayı, onun oğlu Aleksandır Şiršov sahiplenmiş ve Kisin Upakassi'ye bu küçük çiftlik yeri kadar iki sık sıra kayın yolu yapmış. Bu kayınlar her yerden görülebiliyormuş. Ona Çuvaşlar *Şaşa'nın kayınları* demiş. Şaşa Şiršov'un küçük çiftliği, büyük Ekim Devrimi'nden sonra ortadan kalkmış.

Toprak ağalarının yerlerinin ve çiftliklerinin Çuvaşlara hiç faydası olmamış. Toprak ağaları köylülere sadece baskı yapıp zarar vermiş. Sözü edilen bu toprak ağaları bilinçli olarak, eğlenmek için Çuvaşların tarlalarını hayvan sürülerine

eşletip otlaklarını ezdiriyormuş. Burada halka faydası dokunan sadece küçük bir cam fabrikası varmış ve fabrika Hirpus köyü tarafındaki Şaval kenarındaymış. Orada cam şişeler dahi yapılmış. Şaval kenarındaki kumdan yapılan bu ürünler çok temiz değilmiş ama yine de o zamana göre değerliymiş. Cam çerçeveler, ahırlar için kullanılmış. Bu fabrikayı 1720 yılında Şirpülü tüccar F. Tolmaçev yaptırmış. Orada hemen hemen 20 kişi çalışıyormuş. Biri kum sermiş, diğeri temizlemiş; uzmanlar kumu eritmiş, üfleyip hareketlendirip ihtiyaç olan şeyleri yapmış. F. Tolmaçev'in fabrikası burada 30 yıl boyunca çalışmış.

V. Köy Ekonomisi ve Evdeki Yaşam

19. yüzyılın başlarında Kuşlavış köylerinin sınırlarını küçük ormanlar belirliyormuş. Kuşlavış bölgesinin ortasında dağınık yeşil ormanlar, yaşlı meşeler, karaağaçlar, uzun çam ormanlarıyla köknarlar bulutlara doğru uzanıyor; dere yamaçları boyunca kayın, fındık, üvez ağacı, dik yamaçlar boyunca kızılbaş ve söğüt ağaçları yetişiyormuş. Pısıq Upakassi ile Kuşlavış bölgesi arasındaki Viltren çayırının araziye ikiye ayırdığı yerde, Husah Kıyısı adlı bir koru varmış. İnsanlar, bu koruya girmeye tereddüt ediyormuş çünkü oraya kaçaklar saklanıyormuş.

Şupaşkar-İşek, Sintirvirri, Şirpü yakınlarından göçüp gelen Çuvaşlar; birbirleriyle yavaş yavaş tanışıp kardeş olmuş, birbirlerini öğrenmiş. Küçük küçük mahalleler büyüüp birleşerek köyler oluşturmuş. On Çuvaş köyünde de yaşam aynıymış. Onların geçimini sağlayabilmeleri için ekebilecekleri verimli toprakları yokmuş çünkü iyi yerlerden büyük olanlarını toprak ağaları kendilerine alıyormuş. Eldeki yerlerin kullanılabilmesi için ormanı kesmek ya da bataklıkları kurutmak gerekiyormuş ve bu yüzden de ettiklerini, kestikleri orman kütüklerinin arasından biçmek zorunda kalıyorlarmış. Bütün aileler çok ot yolup hayvanlarını iyi beslemeye uğraşıyormuş. Yeni göçtükleri yerde, Çuvaşlar daha akıllı davranmış; çiftlik de çokmuş, daha iyi yaşamaya başlamışlar ama yine de fakirlik çekenler de varmış. Zenginler, iyi çiftlikleri olanlar; dörder beşer at, üçer dörder inek besliyormuş. Orta halliler ise ikişer at, ikişer inek besleyebiliyormuş. Koyun, keçi ve domuz da yetiştiriyorlarmış. Fakat hayvan yetiştirme işinde hep başarılı olamamışlar. Sık sık virüs, boğmaca hastalıkları yayılmış ve pek çok hayvan ölmüş. Bu hastalıklarla nasıl başa çıkabileceklerini bilmediklerinden hayvan şeytani/salgını geldi diye Kiremet'e ve Tanrı'ya kurban verip kurtulmaya çalışıyorlarmış; batıl inançlarını, âdetlerini uyguluyorlarmış. Hastalıklardan kurtulamadıklarına göre belli ki Kiremet de Tanrı da kurbanlarından memnun olmamış.

Önceleri ormanı tamamen kurutmuyorlarmış. Her aile yaz bitene kadar ormanı şeritle çevreliyor, kır yerini düzeltiyormuş. 18. yüzyılın ortalarından itibaren "halk ormanları", hazinenin eline geçince halk, bir daha ne hazinenin bu toprakları paylaşırmasında ne de birleştirmesinde söz sahibi olamamış. Hemen arkasından ormanlardan ot yola da kısıtlama getirilmiş. Yeni yerlerinde ekilen ve dikilen topraklar için de üç dört yıl sonra köylülerin ağır vergiler ödemesi gerekmiş.

Ayrıca oradaki idareciler bu kanunu sert bir şekilde uygulayıp harçlarla çeşitli vergileri sık sık zorla almaya başlamış. Buğday kötü olup para etmediğinden harç ve vergileri ödemek çok zorlaşmış. Yoksullar vergiyi ya hiç ödeyememişler ya da büyük güçlüklerle ödeyebilmişler. Borçlar her yıl katlanarak artmış ve vergiler ödenmedikçe yoksul işçiler tehdit edilmeye başlanmış. Bu yüzden bütün köylüler evini bırakıp başka yerlere kaçmış ya da zenginlerin yanında çalışmaya mecbur kalmış. O zamanlar köylüler için para bulmak çok zormuş, çünkü çevrede sanayi yokmuş. Para da ancak sanayinin olduğu yerlerde kazanılabiliyormuş. Hayvan besleyenler deri ve koyun yünü de satıyormuş. Köylülerin çoğu ıhlamur kabuğu yapıyor ya da köknarın saplarını ayırıp onları karşıdaki pazarlara götürüp satıyormuş. Bazıları da ava gidiyormuş. Avda su samuru, sansar, tilki, vizon, as, samur yakalamaya çalışıyormuş çünkü bu hayvanların derileri değerliymiş. Onları oklarla vurup büyük kapanlarla ya da tasmalarla yakalıyormuş. Yenilebilecek hayvanları (kayıntavuğu, çalıhorozu, keklik) kuş tuzaklarıyla yakalamak çok zormuş.

16. ve 17. yüzyıllarda Sır ormanlarında tüylü hayvanlar çoğalmış. 18. yüzyılın ortasına doğru değerli kunduzlar azalmış ama ayı ve geyik gayet çokmuş. Ayılar orman kenarındaki tahıllara musallat olduğundan avcılar bu hayvanları sadece eti için yakalamış çünkü onların derileri ucuzmuş. Bazıları da ormandaki arı yuvalarını ararmış ya da arıları evde tahta arı kovanında yetiştirmeye çalışmış. Çünkü balla yapılan petek balmumuna talep çokmuş. Ancak herkes ava gidemiyor ve ormandaki bal arılarını bulamıyormuş. Çünkü bu işleri ancak güçlü, sabırlı, dayanıklı insanlar yapılabiliyormuş. Evden uzakta olanlar, para kazanamayanlar; varını yoğunu, tahılını vergiler için satıyormuş. Kuşlavış Çuvaşlarının ekebileceği yerler varmış ama ormanlık, nemli yerler tahıl verimliliğini olumsuz yönde etkiliyormuş. Köyün yanındaki ağaçlarda sadece iyi tahıl yetişiyormuş. Düz ve tepelik arazilerde çavdar, otlar ve taşla kaplanıyormuş. Bahar gelince Kuşlavış köylüleri yabancı şalgam, sütlüce otuyla çim de yetiştirdiğinden iyi bir buğday üretmiyormuş. Bir de her dört beş yılda bir kıtlık geliyormuş. Bu kıtlıkların çoğu tam filizler çıkarken havanın soğumasından ya da yabancı otların buğdayı kaplamasından kaynaklanıyormuş. 1730-1740 yılları arasında buğday sadece 3-5 kapıkmiş ve ucuza satılıyormuş. Yulaf buğdaydan da ucuzmuş.

Köylülerden el sanatlarını bilenler de varmış. Demirden eşyalar yapmak hükümetin isteğiyle durdurulduğu için Çuvaşlardan demirci olan yokmuş. Bazı köylerde birer ikişer kişi arada sırada dikiş işi yaparmış. Özellikle genç kızlardan dikiş ile geçimini sağlayan yokmuş. Keçe çizme, kadife şapka, deri işleri, demircilik Kuşlavış köyündeki bekâr Ruslar tarafından yapılmıyormuş. Çuvaşlardan marangoz olanlar varmış ve bunların bir kısmı evinde çalışıyormuş. Marangozların içinde marangoz atölyesinde usta olarak çalışanlardan başka ahşap konteyner, pamuk ekilecek yer, ağaç kova, yalak yapanlar ve zenginlerin yanında hizmetçi olarak çalışanlar da varmış. Zenginlerin yanında çalışanlar sabahdan akşama kadar çalışsa da günde 3-4 kapikten fazla kazanamıyormuş. Şehre yakın olan Çuvaşlar, gemilerde halat çekmek için İdil'e ve fabrikalarla madenlerde

çalışmak için Ural'a gidiyormuş ama Kuşlavışlılar buldukları bölgeden dışarıya çıkmıyormuş. KuşlavıŐlılardan ormanda yaşayanlar, yaz kış ormanda çalışıyormuş ve yerlerini düzeltmek için çabalıyormuş. Kuşlavış köylülerinin evinin avlusuyla harman yeri, yaşlılara göre yarım hektara yakın yer tutuyormuş. Ancak harman yeri hepsinde eşit değilmiş; zenginlerinki geniş, fakirlerinki küçükmüş. Zengin, toprak ağası olan Çuvaşlar; avlunun etrafını, evinin yanını binalarla dolduruyormuş. Bacasız kara evler ise hem zengin hem fakir köylülerde aynıymış. Kara evler, avlunun ortasında bulunuyormuş. Fakat zenginlerin evinde sokağa doğru bir baraka, dışarı tarafta ikişer ambar, evin arkasında at, inek ahırđ, koyun avlusu, hangar, kuru ot ambarđ, depo tarafında da ot ambarđ bulunuyormuş ve binaların biri diğerine dayanıyormuş. Güçlü olan her toprak ağasının iki katlı bir ambarđ da bulunuyormuş. Çuval bezini ambarın çatısının oluklarına bastırıp çatıları güçlendiriyorlarmış. Fakirlerin evinde ise sııklardan yapılan bir kapđ, baraka, çit parmaklıklar, ambar-kümes, kötü hangarlar, çitle çevrilmiş bir avlu bulunuyormuş. Bu fakir köylülerin hangar ve ambar çatıları samanla örtüldüğünden onlar aniden yangın çıktığında büyük hasar görüyormuş.

1820-1840 yılları arasında yer elması üretimi artmış. 18. yüzyılda bahçelere salgam, havuç, turp, salatalık, soğan, sarımsak ve lahana ekiliyor. Salgam öğütölüp un yapılıyor, büyük harman yerinin yarısından fazlasına kendir tohumu ekiliyormuş. Gömlek ve pantolon dikecek pamuklu kumaŐı her aile kendi evinde dokuduğundan Çuvaşlar, keten ve kendirin büyük alanlara ekilmesi gerektiğini düşünüyormuş. Ayrıca Çuvaşlar, kendiri ortasından yağ çıkarmak için de kullanıyormuş. Kendirin ortasını kurutup yemeğe de koyuyorlarmış. Her evin harman yerindeki ahır ya da kümesin yanında Őerbetçi otu yetiŐtirilecek yer varmış fakat sadece ağaç dikilmiş bir bahçe yokmuş. Bahçelerde orman ağaçları, fındık, kuş kirazđ ağacı, üvez, kartopu çiçeği, çalı, kayın ve karaağaç sadece dikilip büyütölüyormuş. Sokak aralarında genellikle söğüt yetiştiriliyormuş. Pan elması, viŐne ağacı ve diğer kültür meyvesi ağaçlarına hiç rastlanılmıyormuş, daha çok ekŐi elma ağaçları dikiliyormuş. Ancak onların faydasını da hiçkimse bilmiyormuş. İyi meyve veren pan elması, viŐne, armut, erik ağaçları Çuvaşların arasında ancak 19. yüzyılın ortalarına doğru yaygınlık kazanmış. Bu ağaçlar ilk olarak Şehirlerde memurlarla tüccarlar, toprak ağalarıyla papazlar tarafından dikilip büyütölmüş. Onların aracılığıyla bu ağaçlar yavaş yavaş Çuvaş köylerine de yayılmış.

18. ve 19. yüzyıllarda ve önceki yüzyıllarda, Çuvaş halkı daha çok hayvansal gıda tüketiyormuş. Et, süt, hayvansal yağ, ekŐimik, peynir bu gıdalardan bazılarıymış. Hayvanı çok olanlar etli Çuvaş yemeği yapıp yiyebiliyor, bütün köylüler ellerinden geldiğince tavuk ve civciv yetiŐtirip yumurta elde etmeye çalışıyormuş. O zamanlar Őeker olmadığından Őeker yerine bal kullanıyormuş. Fakirler hayvanlarını iyi besleyemeyince onların yemek çeŐitliliđi azalmış. Bazen sadece hayvan etini yiyor, et ya da hayvansal yağ bulamayınca kendir ve kenevir yağını kullanıyorlarmış. Kenevir tohumunu kurutup dövüp onunla akıtmalar, börekler piŐiriyor; birer ineği olanlar sütleri yetmeyince sulu ayran yapıp

içiyormuş. Tahıllardan uzun süre boyunca çavdar, arpa, yulaf, karabuğday, bezelye, buğday, mercimek ekilmiş. Ama çoğu zaman buğday ekilmiyormuş çünkü topraklarında buğdayın yetişemeyeceğini düşünüyorlarmış. Çuvaşlara bu tahılların hepsi lazımmış ama çavdarla karabuğdaya çok önem veriyorlarmış. Çünkü Çavdardan ekmek, karabuğdaydan lapa, yulaftan hamur yapabiliyorlarmış. Un için o zamanlar güçlü su değirmenleri olmadığından ununu da bulgurunu da herkes evinde el değirmeni ile öğütüyormuş. Yulaf unundan yapılan hamur, hasat zamanında yemeği acele pişirmek gerektiğinde işe yarıyormuş. Ayrıca fırınlayıp öğüttükleri iri taneli karabuğday unu da kaynar suya dökülünce kabarıp lapa gibi oluyormuş ve üzerine yağ döküp yiyorlarmış. Eski Çuvaşlar için yulaf hamuru iyi bir yemekmiş ama iyi karabuğday öğütmek için onun filizini hep yabancı otlardan temizlemek gerekiyormuş. Başka türlü yulaf da karabuğday da yenilemezmiş.

Kuşlavış Çuvaşları kıyafet açısından diğer bölgelerdeki Çuvaşlardan farklı görünmüyormuş. Kışın fakirler uzun veya kısa kürk, kaftan, ceket giyerken zenginler mont giyermiş. Kaftan; ilkbahar, sonbahar mevsimlerinde ya da soğukta, nemli havalarda giyilebiliyormuş. Başlarına ya koyun derisinden dikilmiş şapka ya da ilkbaharla sonbahar yününün yoğrulmasıyla yapılan kadife şapka, altına da kışın kalın çuha kumaştan pantolon ve tüylü çuha kumaştan çarık giyiyorlarmış. Zenginler daha 19. yüzyılda çizme, pazardan alınan bez hırka veya çuha gömlek giymeye başlamış. İç çamaşırları ve kıyafetler evde kadınların eğirip ördüğü bir makara çuhadan dikiliyormuş. Keçe çizmeyle deri çizme giymeyi daha sonraki yıllarda bazıları devam ettirmiş. Çok katlı deri çizme tozlukları, yukarı kaldırılınca bacak boyuna kadar geliyormuş. Kasketlerin giyilmesi ise ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru başlamış.

Ormanda yaşamış olsalar da Kuşlavış Çuvaşları evlerini büyük yapmamış; küçük, kara evlerden vazgeçmemiş. 1890'lı yıllara gelindiğinde her on evin dördü veya beşi bu kara evlerdenmiş. Bir odası olan bu evlerin içleri temiz değilmiş ve duvarlar duman, is içinde kalıp, sararıp kararırmiş. Tomruk geldiğinde hamam böcekleri, tahtakuruları koşuştururmuş. Aslında kış soğuğu zaman zaman onları dondursa da öldüremiyormuş ve tahtakuruları tekrar hızlıca çoğalıyormuş. Çuvaşların yolu bozukmuş; kirli sokaklarında koyunlar, kuzular yayılıyor, çoluk çocuk da orada eğleniyormuş. Her gece kara evlerin içini sönük çıra ışığı aydınlatıyor, yanan çıra da evi duman ve isle dolduruyormuş. Elbette böyle bir pislikte insanların yaşamı güzelleşemiyormuş.

VI. Halk Sağlığı ve Kültürü

19. yüzyılın sonlarına kadar Kuşlavış köylerinde hastane yokmuş. Halk, doktoru bilmiyormuş, ilk yardım görevlisi görmemiş. Bu yüzden hasta bakımı ile temizlik kurallarının da farkında değilmiş. Köylerde bir hastalık yayılınca Çuvaşlar, Tanrı'nın iyi ile kötüyü karıştıran insanlar yüzünden bunları verdiğini düşünüyormuş. Onlar falcılara, rahiplere, büyücülere, hastalık bulaştrın şeytanlara, kötü ruhlara, ateşli yılanlar, ejderhalar ve diğer kötü ruhların hepsine inanıyormuş. Büyücülerin kötülükleri bastırabildiğine, rahiplerin Tanrı'nın

gönlünü almayı baŐardığına; büyücü-sihirbazların, Őeytana satılmıŐ insanların onları yaralamayı, hasta etmeyi, öldürmeyi dahi baŐarabildiklerine inanıyorlarmıŐ.

Çuvaşların çoğu 17. ve 18. yüzyılda Hristiyanlığa girmiş, ancak bu dine idarecilerin baskısıyla istemeden girdiklerinden gönülden inanmamıŐlar. Dışarıdan Ortodoks Hristiyan olarak görünseler de içlerinde iki asır önceki eski dinlerini yaşayan insanlarmıŐ. Kiliseye papazların isteğiyle gelenek olduğu için belli haftalarda ya da yılda bir defa uğruyorlarmıŐ. Kimin kiliseye gitmediğini, kimin görevini yerine getirip getirmediğini kilisedeki papazlar bir deftere not ediyormuş. Sözü dinlemeyenlere oradaki yöneticiler aracılığıyla kiliseye gitmeleri hatırlatılıyor ve papazlar da anlattıklarıyla onları korkutuyormuŐ. Ancak herkesi korkutamamıŐlar, papazları dinlemeyenler de olmuş. Bu yarı Hristiyan, yarı dinsiz Çuvaşlar; herhangi bir sıkıntı yaŐayınca ve hastalığa yakalanıp kurtuluŐ ararken hep falcılarla sahte doktorlara gidiyormuş. Onlar da Çuvaşları para için, hediye için aldatıp onları birkaç asır geriye, karanlığa götürüyormuŐ. Rusya'daki yarı feodal soylu yöneticiler, Çuvaşlar gibi küçük halkları aydınlatmak ve dünya kültürü ile tanıştırmayı istememiş. 18. yüzyılda küçük halklara papaz yetiŐtirmek için yeni vaftiz okulları açılmış. Ancak bu okullar, bu küçük halklara Ortodoksluk dinini öğreteyim derken bilinçsizlikten başka bir Şey de vermemiş. Bilimsel bilgi içeren, aklı aydınlatması gereken kitaplar çıkarmamıŐ. Çuvaşlardan çıkan Akromovsky, Rojanovskiy¹⁰ gibi papazlar ve prozelitler¹¹; dinsizler ve falcılara karşı olsalar da kendileri halkın kültürünü sağlığını düzeltmek için hiçbir Şey yapmamış. Çuvaş halkı böylelikle karanlıkta bođulmuŐ, çeşitli hastalıklar altında ezilmiŐ.

19. yüzyılın sonlarına doğru Çuvaşların yaşadığı köylerde Zemstvo¹² halk okulları açılmış ve ancak o zaman öz kültürün ışığı, güçsüz biçimde de olsa yayılmaya başlamış. Piskoposlar konseyinin açtığı ve okuma yazma öğreten sınırlı sayıdaki okullar, okumayı öğretmiş olsa da çocukları her Őeyden çok Tanrı'nın kanunları hakkında bilinçlendirmeye çalışmış. Tıp eğitiminden haberi olmayan cahil halk, hasta bakımını, hijyeni, temiz olmayı öğrenememiŐ. Kara evlerdeki pislik yüzünden göz nezlesi, uyuz ve çeşitli cüzzamlı hastalıklar meydana gelmiş. Sık sık bulaşıcı hastalıklar sebebiyle yaŐamları altüst olmuş. Her geçen gün çiçek döküntüsü, kızılalık, difteri, kızıl döküntü, dizanteri gibi hastalıklar köyden köye yayılıp çocukları tırpanla yolunmuŐ gibi yolup bırakmış. Yetişkinler ise vereme yakalanmıŐ, ciğer tümörü oluŐup hastalanınca da iyileŐememiŐ. Hem pislik hem de tıbbi yardım olmadığından pek çok kadın çocuk doğururken ya da doğumdan sonra kan kaybından ölüp gitmiş. Bunların hepsini,

¹⁰ Burada yazar N. V. Nikolsky için yaptığı hataya düşmüş: aslında "Rojanskiy" yazılması gerekirdi. Bugün biz bu kiŐiyi Çuvaşların ünlü bir araŐtırmacısı olarak sayıyoruz. Bakınız: Problemi pismennosti i kulturi: Materialı konferentsiye posviyaŐennoy 250-letiyu so dnya rojdeniya çuvaşskogo uçenogo i prosvetitelja Ermeya Rojanskogo, Çeboksarı, 1992).

¹¹ Başka bir dine ya da gruba yürekten itaat edip onun için çalışan kişi (A.N.)

¹² Çarlık Rusya'da mahalli idare organları. (A.N.)

kilisenin eski doğum kâğıtlarında gösterilen istatistiksel rakamlardan öğrenebiliyoruz. Bugün konsey kurumlarının yaptığı nikâh işlerini eskiden papaz sınıfı yapıyormuş. Doğanlarla ölenleri ve evlenecekleri yazdıkları deftere “metriçeski” diyorlarmış. Bu defterlere göre geçen yüzyıllarda ölenlerin sayısı çokmuş. Bu sayıları, 19. yüzyılın ortasında Kuşlavış kilisesinde tutulan kayıt defterlerindeki istatistiksel verilerde görebiliyoruz:

1841-1850 yılları arasında, Kuşlavış bölgesindeki köylerde yaklaşık 3500 kişi yaşıyormuş. O yıllarda buradaki halkın sayısı nasıl artmış olabilir? 1841 yılında on iki köyde toplam 143 çocuk doğmuş, 135 kişi ölmüş. Demek ki bir yılda 3500 kişilik topluluğa 8 kişi katılmış. 1842 yılında ölenler daha az, katılanlar daha fazla olmuş. 146 çocuk doğmuş, 63 kişi ölmüş, 78 kişi katılmış. 1843 yılında 125 çocuk doğmuş, 118 kişi ölmüş ve toplam nüfusa sadece 7 kişi katılmış. 1848 yılında kolera hastalığının yayılmasıyla insanlar çok zor zamanlar geçirmiş ve pek çok kişi hayatını kaybetmiş. O yıl 175 çocuk doğmuş ve 179 kişi ölmüş, toplam nüfusa katılan olmamış. 1849 yılında 139 kişi doğmuş ve 118 kişi ölmüş, toplam nüfusa 21 kişi katılmış. 1850 yılında 150 kişi doğmuş ve 142 kişi ölmüş, toplam nüfusa 8 kişi sadece katılmış. 1852 yılında halk, sağlık açısından daha şanslıymış. 180 çocuk doğmuş, 79 kişi ölmüş, nüfusa 101 kişi eklenmiş. 1863 yılında 185 kişi doğmuş ve 122 kişi ölmüş, nüfusa 63 kişi eklenmiş. 1864 yılında 216 çocuk doğmuş ve 142 kişi ölmüş, nüfusa 74 kişi eklenmiş. Demek ki geçen 9 yıl içinde 3500 kişilik topluluğa ancak 356 kişi eklenebilmiş. Bu 9 yılda toplam 1459 çocuk doğmuş ve bu çocuklardan 552’si 10 yaşına girmeden ölmüş (Bu sayıdan 306’sı 1 yaşına girmeden, 246’sı 10 yaşına girmeden ölmüş). Diğer bir ifadeyle doğan her üç çocuktan biri 10 yaşına gelmeden ölmüş. Çocukların çoğu 1 yaşına gelmeden hayatını kaybetmiş. Metriçeski defterlerinde insanların hangi hastalıkla öldüğünü gösteren sütunlar da var. Ancak eski köylerde doktor ve hastane olmadığından insanların hangi hastalıktan öldüğü de anlaşılamamış ve çoğu ateşli hastalık diye kaydedilmiş. Ateşlenme; kızıl hastalığı, difteri, ciğer uru gibi hastalıkların da belirtisiymiş ama bu hastalıklardan sadece çiçek döküntüsü ve kızamık döküntüsü anlaşılabilirdi. Bu yüzden de diğer hastalıklara da çiçek hastalığı ve kızamık demişler. Yetişkinler daha çok verem, kalp krizi ve halsizlik gibi sebeplerden dolayı ölmüş. Yetmiş yaşını geçenlerin sayısı çok azmış. 80 yaşını geçenler de nadirmiş. 19. yüzyılda Kuşlavış bölgesinde, 90 yaşına gelip ölen ancak beş altı kişi bulunuyormuş. 20. yüzyılın ortasında, sadece bir kadın 101 yaşına kadar yaşamış. Koltsovki’daki Krspostnoy köylüleri de ağalarının elinde çok hırpalandığından onların arasından 70 veya 80 yıl yaşayan çıkmamış.

1840-1860 yılları arasında Kuşlavış halkına her yaz 244 kişi, yani her 100 kişi başına %1,1 kişi katılmış. Halk, yavaş yavaş çoğalmış. Tahılın olmadığı kıtlık zamanlarında, hastalıkların yayıldığı yıllarda, halkın hem çoğaldığı hem de azaldığı görülüyormuş. Kıtlık eskiden beri hep varmış. Arşivlerdeki dokümanlardan elde edilen bilgiye göre 1880 yılına kadar on üç yıl (1704, 1716, 1722, 1733, 1734, 1742, 1748, 1749, 1758, 1763, 1764, 1766 ve 1774) pek çok kişi hayatını açlık yüzünden kaybetmiş. Bu kıtlıklar, o zamanlar bütün Çuvaş

halkına ve Çuvaşlara komşu vilayetlerdeki halklara çok sıkıntı çıkarmış. Kıtık çeken insanlar her yıl meşe palamudunu, ağaç kabuğunu, fidanın saçaklı tomurcuklarını kurutup öğütmüş ve onlara biraz un ekleyip ekmek gibi pişirmiş ya da çeşitli otlar toplayıp pişirip yemiş. Bu kıtlıklar bilhassa 17. ve 18. yüzyıllarda çok olmuş. Bu büyük kıtlıklar geçmiş yüzyılın 80 ve 90'lı yıllarında da olmuş (1891, 1895 yılları ve diğerleri). Havanın açık olmaması, köylülerin ziraat ile ilgili konuları bilmemesi, tahıl yetiştirememelerine sebep olmuş. Bu sıkıntıları bir tek Kuşlavış'ta yaşayanlar değil, diğer bölgelerde yaşayan Çuvaşlar da çekmiş. Kıtlıklar, hastalıklar insanları çok hırpalamış ve onların yaşamını altüst etmiş. Bir de Çar hükümetinin idarecilerinin baskısı buna eklenince halk bir türlü çoğalamamış. Ağaların bilinçli olarak küçük halkların mahvolmasına sebep olan sistemler getirmiş olması da onları biraz daha karanlığa, düzensizliğe itmiş. Ancak yine de bu halklar büsbütün yok olmamış. Onlar var gücüyle fakirliğe ve baskıya karşı durmuş ve sonunda hayatları bir düzene girmiş. Onlar öncelikle hayatta kalmaya çalışmış. Demek ki bu yüzden Çuvaşlar yavaş yavaş da olsa çoğalabilmiş. Böylelikle Çuvaş halkının nüfusu arttıkça Kuşlavış'ta insanların sayısı da köy sayısı da yavaş yavaş artmaya başlamış.

VII. Yüzyılların Kavşağı

19. yüzyılda (1850-1874) meydana gelen değişiklikler, üç Çuvaş köyünü epey etkilemiş. 1870 yılında birkaç vilayet merkezinde bazı işletmeler, bakanlığa bağlı *Zemstvo* adı verilen ilkokullar açmış. Bu işletmelere bağlı okullardan bir tanesi de 1875 yılında Kuşlavış köyünde (Rus köyü) açılmış. 1875'ten on veya on dört yıl önce birdenbire Kuşlavış'ta papazın karısı D. O. Akromovskaya'nın girişimiyle küçük bir okul açılmış. Okulda ilk 12 yıl kendisi, sonraki iki yıl da Çuvaş öğretmen İvan Maksimov öğretmenlik yapmış. Öğrenciler buraya civardaki 12 köyden geliyormuş.

1880-1882 yılları arasında Kazan vilayetindeki köy bilirkişileri Kuşlavış bölgesindeki köylerin planını yapmış. Kuşlavış bölgesindeki bu köylerin planları 1880-1881 yılları arasında tamamlanmış. O planlar bugün Çuvaş Cumhuriyeti'ndeki *Merkez Arşiv Fonu*'nda (Çuvaş Respublikinçi Tıp Arhiv Fonçisençe) (Vilayet yönetimindeki ilçedeki arşivler) korunuyorlar. 1880 yılına kadar systemsiz bir şekilde sınırları birbirine geçen Çuvaş köylerinin bu plana göre sokakları düzeltilip onarılmış ve köylerin sınırları genişletilmiş. 1894 yılında da Kuşlavışlılar, Baysubakovski vilayetini Hapıs vilayetiyle birleştirip Toysinski vilayeti yapmış ve vilayet merkezi Uravış'a taşınmış. Uravış Köyü'ne önceleri Tusi Hirpus dendiği için vilayetin adı Toysi koyulmuş (Bu ad, Şirpü şehrinin başkentinin adıdır). Toysi vilayeti yokken 1893 yılında, Kuşlavış bölgesinde toplamda 985 ev bulunuyor ve 5648 kişiden oluşan 5 topluluk yaşıyormuş. Ayrıca Pısık Upakassililerin olduğu köyde 181 ev ve 950 kişi, Şurkassi'de 36 ev ve 187 kişi, Şepekeç'te 21 ev ve 106 kişi, Baysubakovski bölgesindeki Kuşlavış köyünde 52 ev ve 262 kişi, Huraşırma'da 58 ev ve 305 kişi, Kisin Upakassi'de 61 ev ve 322 kişi, Pısık Kuşlavış topluluğunun bulunduğu Erşipuş'ta 185 ev ve 975 kişi, Küstümür'de 67 ev ve 420 kişi bulunuyormuş. Mamalay topluluğunun bulunduğu

Kivi Müriş'te 82 aile ve 512 kişi, Şini Müriş'te 50 aile ve 362 kişi yaşıyormuş. Kultsav bölgesindeki Koltsovki'da 137 aile ve 882 kişi, Zelenovka'da 55 aile ve 365 kişi bulunuyormuş. (Bunlardan başka Baysubakovski vilayetine Şaval'ın diğer tarafındaki Uraviş, Utar, Hirpus, Runkı köyleri de dâhil edilmiş). Buralarda bu yıllarda 2200 kişi yaşıyormuş. İki vilayetin birleşmesinden sonra 1897 yılında Tusi vilayetinde yaşayan halkın sayısı 14 bin 500 kişiye ulaşmış. Bu kişilerin 1368'i Rus, diğerleri Çuvaş'mış. 1895-1897 yılları arasında küçük Zelenovka'da sadece Ruslara saygı duyan Lomonosov, papaz sınıfıyla birlikte bu köyü kendilerininmiş gibi kullanarak okul açmış. O zamanlar Küstimirle Kisin Upakassi arasındaki köyler, Zelonovka'dan daha büyükmüş ama bu köylerde okul açılmasına izin verilmemiş.

19. yüzyılın sonunda, Kuşlavışlıları şaşırtan başka şeyler de olmuş. 1895 yılında, komşu Humpus bölgesi boyunca uzanıp Moskova'dan Kazan'a giden Kuşlavış bölgesinin 6 km uzağına, Yipreş köyü yanına, demir yolu istasyonu yapılmış. Bu demir yolu, bugüne kadar ayı ini gibi karanlık bir ormanda yaşamış Kuşlavışlılar için de bütün Çuvaş halkı için de şaşılacak bir şeymiş. Uzaktaki şehirleri gidip göremeyen insanlar, eskiden Alplı demir argımağın fırladığı gibi vagonların ormanların içinden fırlayıp gittiğini görmüş. Onlar, bu demir argımağın sürükleyip götürdüğü uzun vagonlara ölüp bitmiş, gözlerini dikip dikkatle bakıp kalmış, konuşamamış ve şaşırmış. Yipreş istasyonu her yıl daha fazla büyümüş. Orada tahıl, yumurta, hayvan alan işveren ağalarla satıcılar; sanayi ürünlerini alan tüccarlar ikamet etmeye başlamış. Burada mağazalar, dükkanlar açılmış. Demir yolu, Kuşlavış bölgesi boyunca, Yipreş'ten 100 km sonraki Etirne ile Kımış şehirlerinin büyük tepesini de aşır ilerliyormuş.

İlk ortaya çıkan okullar, dar binalarda veya köylülerin evinde olduğundan köylerde pek çok kişi okul açsa da Çuvaşlar çocuğunu okutması gerektiğini anlayamamış. Önceleri yeni vaftiz edilenlerin skolastik düşünceli okullarda okuması için idareciler zor kullansalar da o günlerde çocuklar, okullara öğrenmek için kendileri isteyerek gidiyormuş. Ancak bu Çuvaş çocukları, Rus diliyle öğreten Zemstvo okullarından da uzak duramamış. Örneğin, Kuşlavış Rus köyündeki Zemstvo Okulu ilk 1875 yılında açılmış ve okulda 23 çocuk okumaya başlamış. Bu çocuklardan 12'si Rus, 11'i Çuvaş'mış. Bu okula Ruslardan çok Kuşlavış Rus köyü çocukları ve oraya uzaklığı 3-4 km'den fazla olan Urakassi ile Müriş'te yaşayan çocuklar gidiyormuş. Okula devam edenlerin %75'i Çuvaşların çocuklarıymış. O zamanlar "okuldan uzak durup" olmalı okulun ne kadar önemli olduğunu anlamayanlar da varmış. Bu insanlar çocuklarını okula göndermiyormuş. Fakat yine de Çuvaş halkını yüzyıllardır mahveden cehalet perdesi yırtılmaya başlamış. Halk yaşamın akışına girmiş; donmuş buz, hareket etmiş ve bölünmüş. Yaşam birikintisi serbestçe akmaya başlamış. Cahil Çuvaş'ın içine de kültür ışığı düşmüş. Gençlerin çoğuna yazmayı öğrenmek, kitap okumak keyif vermiş. Bu keyif, Çuvaşlar kendi alfabetiyle yazmaya başlayana kadar sürmüştü. Bu minnettar olunması gereken işi yaptığı için Çuvaş halkı, büyük oğlu İvan Yakovlev'e yüzyıllar boyu teşekkür etmeli.

Vilayetler ve ilçelerde dünyevi eğitim veren okullar açıldıktan sonra halk aydınlanmış ve sağlık ile ilgili konuların önemli olduğunu yavaş yavaş da olsa anlamış. 19. yüzyılın ortasında ve 20. yüzyılın ilk yıllarında dünyevi eğitim veren okullar ile birlikte her beldede küçük bir hastane ve ilaç üreten bir dispanser açılmış. Ancak beldedeki dispanserlerde o zamanlar ilaç üretimi azmış. Toysi vilayeti için Uravış'ta sadece bir hastane ve bir dispanser varmış. Kuşlavış ile Hapıs bölgesindeki köylerin Uravış'a yürüme mesafesi 12 ile 15 km arasındaymış. Bu hastanede, 1912 yılına kadar doktor yokmuş, sadece iki sağlık görevlisi ve bir doğum doktoru bulunuyormuş. Şimdiki hastane ile karşılaştırınca Uravış'taki bu hastanenin ancak büyük bir klinik gibi olduğu söylenebilir. Yine de o zamanlar Çuvaşların ne hastane ne sağlık görevlisini hiç görmediğini hesaba katarsak bu küçük hastaneyi açmalarının büyük bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz. O zamanlar Kuşlavış'ın köylerinden 25-30 km uzakta olan Nurıs hastanesinde, sadece bir doktor çalışıyormuş.

1903 yılında Çimpir köprüsündeki Dünyevi Okullar Kurulu (elbette İ. Ya. Yakovlev'in çabasıyla) hastalıklardan nasıl korunulması gerektiğini öğreten broşürleri Çuvaşça bastırmış. Bunlar, doktorların Pirogovski bölgesinde çıkan literatürden alıp tercüme ettiği broşürlermiş ve broşürlerde pek çok hastalık hakkında bilgi veriliyormuş. Anadilde yazılan bu broşürler, Çuvaş halkına çok şey öğretmiş. Bu tıp literatürü broşürleri o zamanlar her yere ulaşamamış olabilir belki ama İ. Ya. Yakovlev ile iletişim içinde olan köylüler ve onların öğrencileri broşürleri pek çok Çuvaş köyüne ulaştırabilmiş. Kuşlavış bölgesindeki köylerde de bu broşürler İ. Yakovlev ile iletişimi olan köylüler aracılığıyla dağıtılmış.

1906-1907 yılları arasında çiçek hastalığı salgını başlamış. Etirne ilçesindeki Zemstvo Kurulu halka çiçekten nasıl korunulması gerektiğini anlatan, çocukların hepsini de aşı için çağıran Rusça-Çuvaşça broşürler dağıtmış. O zamanlar sağlık görevlileri, köylere gidip çiçek hastalığından halkı kurtarmışlar. Böylelikle halkı selamete çıkaracak işler de yavaşça gerçekleşmeye başlamış. 1906 yılında Hapıs'ta ve 1908'de Urtemenkassi'nde, Dvuhklasnay okulları açılmış. 20. yüzyılın başlarında Çuvaşlarda aydın kesimin sayısının arttığı görülmüş. Öğretmenler ve sağlık görevlileri; halka temizlik için neler yapmaları gerektiğini ve bulaşıcı hastalıklardan nasıl korunacaklarını anlatmış. 1906-1907 yıllarında Çuvaş diliyle yazılan ilk gazete *Hıpar* ve Çuvaşça kitaplar çıkarılmış. Bunları okuduğunda Çuvaş köylülerinin zihni açılmış ve yenilenmiş. Onlar daha temiz ve daha kültürlü yaşamaya başlamışlar.

VIII. Ortodoksluk ve Yol Ayrımı

Çuvaşların kendine ait bir alfabesi olması, Çuvaş halkını aydınlığa çıkaran bir araç olarak görülmüş ve bu araçtan Ortodoksluğun misyonerleri de faydalanmış. Ancak misyonerler, Çuvaşların gönlünden pagan dini inancını çıkarıp Hristiyanlığı yerleştirmek için 200 yıldan fazla uğraşmak zorunda kalmış fakat yine de Çuvaşların inançlarını değiştirememiş. Misyonerler, Rusça ve Slavca'yı alıp Çuvaş'ın yüreğine yerleştirmeyi başaramamış. Çuvaşlar dışarıdan Hristiyan

olarak görünseler de yüreklerinde pagan olarak kalmışlar. Ancak Ruslar, Çuvaş diliyle Çuvaş alfabesi ile kitaplar çıkardıkları zaman, Çuvaşların gönlüne girebilmiş. İ. Ya. Yakovlev, misyonerlerin 200 yılda yapamadıkları işi, çeyrek asır gibi kısa bir zamanda yapmış. Böylelikle 20. yüzyılın başlarında, Çuvaşlar arasında da Ortodoksluk için canını vermeye hazır kişilerin sayısı artmaya başlamış. Çuvaşlardan canla başla Ortodoksluk için mücadele eden papazlar, misyonerler, keşişler, manastırdan manastıra koşan sofu Hristiyan hacılar; kilise emirlerine uyan farklı ailelerden oluşuyormuş.

“Biz, Marksistler ve materyalistler kesinlikle bir dine girmiyoruz, dinlerin aldaticılığını gösterip onları açığa çıkarıyoruz. Putperestlik mi yoksa Hristiyanlık mı, bizim için hepsi aynı. Bu yüzden de bunu söylemeye gerek yok.” demişler. Ancak baskı idaresi ile Ortodoksluk kilisesi, iki üç asır boyunca baskı yapıp eziyet ettiği için Çuvaş tarihinde kötü bir iz bırakmış. Bu yüzden bunu hatırlatmadan geçemiyoruz. Ortodoksluk dininin kazandığı başarılar, Kuşlavış bölgesinde de gözle görülecek kadar belirginmiş. Bu bölgede 1899 yılında Vırnarşivi'nin üst kısımlarındaki gür ormanda, on yıl içinde küçük bir inziva manastırından kadın manastırı yapılmış. Misyonerlerin ısrarı ile bu manastırı açmak için Kuşlavış köylüleri kendi yerlerinden 16 aşar ayırıp vermiş. Daha sonra Aleksandır'ın eşinin manastırına devlet hazinesinin yanındaki çamlı, ladinli fidanlıktan 25 aşarlık ağaç kesilip verilmiş. Aleksandır'ın eşinin Kuşlavış manastırı, bölgedekilerin çalışıp yardım etmesiyle çabucak büyütülüp güçlendirilmiş. Pek çok bina yapılmış. İnek, ördek-kaz, tavuk-civciv çiftlikleri kurulmuş. Büyük bahçelerde, kültür meyveleri yetiştirilmiş. İlkbaharda büyük bahçeler, meyve ağaçları, çiçeklerle bezenip bembeyaz olmuş. Her tarafa yer çileği kokusu yayılmış. İlkbaharda Vırnar çayırındaki bahçede yaşlı kayın, büyük lahana başları devrilip yatıyorlarmış. Yer elması, havuç yatağı, soğan da yetiştiriliyormuş. Sebze bahçelerindeki bu önemli işlerin hepsini Etirne ilçesindeki Kurakış kızlarının, usta bahçıvanların yaptıklarını söylemişler. Böylelikle güzel manastır bahçeleri insanı cezbeder olmuş. Bu yüzden de bu manastıra başka Çuvaş köylerinden de epey misafir geliyormuş. Uzaktan gelen misafirleri, manastırın misafir evine yerleştirip Kıvas'la ekşitilmiş lahanadan ikram ediyorlarmış. Kuşlavış manastırını çabucak zenginleştirmek için iyiliksever Çuvaş köylüleri çok yardım etmiş. Etirne ilçesindeki Elik ve Nurıs çevresinde yaşayan bütün zengin Çuvaşlar, çocuksuz yaşlı insanlar, bütün varlığını bu manastıra vermiş. Manastır ise bu insanlara ölünce 40 yıl boyunca hatırlanacaklarının sözünü vermiş. Manastırdaki keşişlerin toplamı yaklaşık 150 imiş. Onların %80'ini Çuvaş kadınları oluşturuyormuş. Manastırdaki zor işleri yapanların hepsi Çuvaş kızlarıymış. Yöneticiler, başrahibe, hazine müsteşarı ve kilisedeki diğer bütün çalışanlar Şirpü şehrindeki ve başka bölgelerdeki Rus manastırlarından gelmiş. 1902-1904 yılları arasında rahibelerin Çuvaş kızlarına saygı göstermeyip kilise duasını Çuvaşça yapmalarını yasaklaması, Çuvaş kızlarını isyana sürüklemiş. Bu isyanda, manastır rahipleri kendilerine yardım etmesi için asker çağırması ve askerinin yardımıyla isyanı bastırıp Çuvaş rahibeleri manastırdan kovmuş. Çuvaş kızları idareye bu durumu şikâyet edince de Kuşlavış manastırına Kazan'dan Arseniy adlı başpiskopos

gelmiş ve bu isyanı çıkaranlarla tartışmış. Fakat başpiskopos, manastır yöneticilerine “kilise duaları burada bugünden sonra yarı Rusça yarı Çuvaşça okunsun.” diye de tembih etmiş. Başrahibe, başpiskoposu dinler gibi yapmış ancak Çuvaşça duaya engel daha sonra da devam etmiş. Bu yüzden de Kuşlavış manastırındaki Rus ve Çuvaş rahibeler arasındaki gizli mücadele hiç bitmemiş. Kuşlavış manastırındaki bu anlaşmazlık, Kuşlavış Sovyet vilayeti olup manastır kapatılıncaya kadar böyle devam etmiş. Kuşlavış manastırından giden Çuvaş rahipleri bir ara Ulatır bölgesindeki Eypes ormanında, yeni bir manastır açmaya hazırlanmış. Ancak Ekim Devrimi yüzünden bu rahiplerin ömrü uzun olmamış. Kuşlavış manastırının açıldığı sıralarda Mın Sintir yakınındaki Karışlıh'ta Aleksandır Nevskiy adında bir kişi de manastır açmış. Buradaki rahiplerin de %80'i veya % 90'ı Çuvaş'mış. Ayrıca Çuvaşlardan Sive çevresindeki ve Afon'daki manastırlarda da yaşayanlar varmış. Onlardan daha akıllı olanları manastırlardan çıkıp doğru yolu bulmayı başarmış ve akli olmayanların kafalarını ise Sovyet idaresi aydınlatmış.

IX. Ekonomideki Gelişgüzellikler

19. yüzyılın sonlarında, Kuşlavış köylülerine kişi başına iki buçuk aşarlık yer düşüyormuş ve bu yerden elde edilen gelir kadar kazanıyorlarmış. Bölüştürülen yerlere sahiplerinin adı veriliyor ve bu paylaşımında kadınların yer alması uygun görülüyormuş. Ancak ailede sadece kadınlar varsa da onlara ait yere babalarının adı veriliyormuş. Köylünün yeri, eski Çuvaşça yer ölçümü birimi *ana* “parsel” ya da *viren* “ip” *şur ana* “yarım parsel (5/2)” ve *çirik* “çeyrek” denen ölçü birimleriyle ayrılıyormuş. *Ana* adı verilen ölçü birimi, yaklaşık yarım aşarlık yere karşılık geliyormuş. Çuvaşlar, 1 aşarlık yerden (Aşar eski Rusya'da 1,09 hektara eşit arsa) yeterli miktarda tahıl alıyormuş fakat çavdar bir yılda 60 puttan fazla çıkmıyor, yulaf da çavdara yakın miktarda çıkıyormuş. Kuşlavış köylülerinde kışlık buğday ve bulgur 80 kapık, patatesin putu 15 kapıkmış. Örneğin, 1911-1913 yılları arasındaki ilkbahar aylarında, çavdarın putu 40 kapık ve yulafın da sadece 35 kapıkmış. Yevmiyeli işlerden çok az para kazanılıyormuş. 1897 yılında nahiyelerin, ilçelerin idareye verdiği rapora göre 1 aşar yerin sürülmesi için 4 tenke, tırmıklanması için 60 kapık ödenmesi gerekiyormuş. Bir aşarlık tahıl biçmek için de 4 tenke ödeniyormuş. Yevmiyeli işe giren, vücudu güçlü olan adama 40-45 kapık, kadına 30 kapık, atla çalışana 50-60 kapık, ahır yapan adama günde 40 kapık, kadına 25-30 kapık ödeniyormuş. Elbette bunların hepsi düşük ücretlermiş. Köydeki zenginlerin yanında çalışabilecek kişiler sadece yazın bulunabiliyormuş. O zamanlar *Kulanay* “vergi” için fakirlere çok baskı yapılıyormuş. *Kulanay* vergisi üçe bölünüyormuş. Verginin en büyük parçası devlet hazinesine, ikinci parçası *Zemstvo*'ya veriliyor; üçüncü parçası arazide yaşanabilecek felaketler için vilayet idaresinin elinde kalıyormuş. Verginin üçü de aynı anda ve yerin sahibinin adına göre toplanıyormuş.

Kulanay, ilçedeki *Zemstvo* okullarıyla hastanelerine ve memurlarına da paylaştırılıyormuş. Ayrıca bölgedeki afetler için kiliselerle okullara ve uzun yollarla köprüleri onarma işine de gidiyormuş. 1880-1890 yılları arasında, kişi

başına ödenmesi gereken Kulanay, önce 3 tenke 80 kapık iken sonra 5 tenke 20 kapığe çıkarılmış. 1907-1908 yılları arasında ise vergi 10 tenkeye çıkmış. Kulanay vergisinden başka vergiler de varmış. Yazın konuta göre sigorta da ödemek gerekiyormuş. Bütün ödemelerin zamanında yapılması için fakirlerin tahılı da çalışıp kazandığı parası da yetmiyormuş. Toplanmayan biçilmeyen buğdayların toplamı halka borç olarak yazılıyor ve bu borçlar yüzünden idaredaki yöneticiler fakirlerin hayvanlarını döşegini, yastığını açık arttırma ile satıyormuş. Yer için devlete ödenmesi gereken Kulanay vergisi 1901 yılında kaldırılmasına rağmen idare tarafından 1907 yılına kadar toplanmış.

Kuşlavış halkı yaşadıkları yerde iş bulamasa da bu yüzyılın başlarına kadar iş aramak için uzağa gitmemiş. Kuşlavışlılar sadece 20. yüzyılın onuncu yıllarında, İdil ya da Yipres, Kire, Vırnar çevresinde orman kesme işleri başladığında bu çevreden biraz uzaklaşmışlar. Çoğu köylü geçmiş yüzyıllarda para bulmak için ava gitmeyi ya da kuş tutmayı, arı balı toplamayı tercih ediyormuş fakat bu durum 19. yüzyılın sonlarına doğru değişmeye başlamış. Çünkü ormandaki pamuk tüylü kuşlar azalmış, değerli türdeki kunduzun nesli tükenmiş. Serbest bal arıları da yok olmuş. Arı çoğu zaman şişede, tahta arı kovanlarında ya da orman kenarına arı kovanları yapılarak yetiştirilmeye çalışılmış. Ancak arı yetiştirme işini yapmak kolay değilmiş. Bal arısı yetiştirebilmek için kakama yöntemini iyi bilmek ve doğru bir şekilde uygulamak gerekiyormuş. Bu yöntem kullanılmadan bu işte başarılı olunamıyormuş. Yine de 20. yüzyılın başlarında Erşipuş'ta, Pısık Upakassi'de ve Hapıs tarafındaki köylerde, arı yetiştiricileri epey çokmuş. Örneğin, 1897 yılında Erşipuslu Sergey İvanov'un 100 tahta arı kovanı, Stepan Tarasov'un ise 44 arı kovanı varmış. Hepsi birlikte bal ve kovan satıp 700 tenke kazanıyormuş. Pısık Upakassi'de iki kişi (Afanasiy Nikitina ile İvan Prohorov) 41 kovandan 180 tenke, kilisesi olan Hapıs'ta 7 kişi 53 kovandan 240 tenke, Unner Hapıs'ta 4 kişi 87 kovandan 390 tenke, Mınyal Hapıs'ta 11 kişi 111 kovandan 490 tenke kazanıyormuş. Balla kovan çok büyük bir gelirmiş. Bazı kovanların geliri 4 tenke 50 kapık olabiliyormuş (Tusi vilayeti idaresinin 1897 yılında ilçeye verdiği rapordan). Ormandaki köylerde, üç dört ya da dört beş kovana bakanlar da varmış. Az kovanı olanlar vergilendirilmiyormuş. Bu yüzden fazla arı kovanı olanlar bölgedeki müdürleri kandırıp, kovan sayısını olduğundan düşük belirterek kâr vergisini daha az göstermiş. Köylerde el sanatı ustaları da pek çokmuş. Ama onların gelirleri de azmış. Elbette burada bütün zanaatkârların vergiden korktuğu için gelirini az gösterdiği anlaşılabilir. Bazı büyük köylerde birer demirci de bulunuyormuş, onların geliri de 30-50 tenke kadarmış. Deri yapanlar ve keçeden çizme yapanlar fazla değilmiş. Hatta on Çuvaş köyünde, ancak birer ikişer kişi deriden eşya yapıyormuş. Onların gelirleri de sadece 30-40 tenke kadarmış. Su değirmeni çalıştıranların hepsi dışarıdan gelen küçük burjuvalarmış ve onlar da vergiden kaçıp gelirini çok göstermemiş.

20. yüzyılın onuncu yıllarında, Yipreş ile Vırnar ormanlarına sanayi sermayesi gelmiş. Yipreş ile Kire istasyonları içinde bulunan birkaç mahallenin ormanını Moskova'daki endüstriyel araştırma şirketi alıp ağaçları kestirmiş. Burada üç dört

yerde ağaç kesen fabrikalar kurulmuş. İşe girenlere iyi, iğne yapraklı köknar böldürüp tahta levha yaptırmışlar ve yatak yontturmuşlar. Upuzun meşeleri tahta, çita yapmak için sipariş vermişler. Orman malzemeleri genelde yabancı devletlere gidiyormuş. Yipreş'te, Şıhran'da açılan yabancı devletlerin orman sanayisi acentelikleri (Malar, Şevale, Rondiç, Miliç), Çuvaş ormanlarında kesilip hazırlanan meşeyle köknar kütüklerini I. Dünya Savaşı başlayana kadar tren tren Fransa'ya, Avusturya'ya, Almanya'ya göndermiş. Yabancı ülkelerin acenteleri, ormanlık alandaki iş sahiplerine borç para verip yardım etmiş. Kuşlavış, Hapıs ve Nurıs'ta yaşayanlar, bu ormanlarda çok çalışmış fakat ormandaki işçiler günde 30-50 kapikten fazla para kazanamamış. Bu paranın %70'i veya %80'i de yiyeceğe gidiyormuş. 20. yüzyılın başlarında Şıhran (Kanaş) ile Arzamas arasındaki demir yolu yapımı esnasında, Kuşlavış halkının başına bir olay gelmiş:

Şıhran (Kanaş) ile Arzamas arasındaki demir yolunun uzunluğu 257 kilometreymiş. Moskova ile Kazan arasındaki eski demir yolu 1895 yılında bitirilmiş fakat bu yol, iki büyük şehir arasında bulunan düz bir yol değilmiş. Moskova'dan başlayıp Ryazan-Ruzayevka-Ulatır şehirleri boyunca uzanıp gidiyormuş. Bu yüzden yeni demir yolu 1913 yılında yapılmaya başlanmış. Demir yolu güzergâhına göre yolun, Şıhran'dan Kuşlavış manastırına kadar olan bölgeden Vırnar ormanına girip Sır boyunu geçtikten sonra gür ormanın içinden ilerlemesi gerekiyormuş. Bu demir yolu yapılıncaya kadar orman iki yüz yılda çok büyümüş; büyük meşeler, bulutlara uzanan yaşlı köknarlar uğuldayıp duruyormuş. Demir yolu yapılmaya ilk başladığı zaman halk karınca gibi koşuşmaya başlamış. O zamanlar yeri kazan ekskavatörler, çeşitli makinalar olmadığından bütün işi el gücü ile yapıyorlarmış. Yeri demir küreklerle kazıyorlar, nemli toprağı köprü yapmak için demir arabalarla taşıyorlarmış. Eski ağaç köklerini baltalarla kesip kalanları elleriyle eğip büküp söküyorlarmış. Çalışanların ücreti ne kadar çabalasalar da ellişer, yetmişer kapağı geçmiyormuş. Ayrıca işçi köylülerin çalışmaları karşılığında almaları gereken parayı da vermiyorlarmış. Demir yolunu yaptıran firmanın Vırnar bölgesindeki dairesi, Kuşlavış Manastırı'nda bulunuyormuş. 1914 yılında ağustos başlarında para beklemekten yorulan işçiler; şirket binasını, dairedeki büyük ekipmanları öfkeyle kırıp döküp kaçmışlar. Kaçan işçileri, ateşli odunları savura savura kovalamışlar. Bunlara bakıp korkan ve Tanrı'ya dua eden halkı görünce demir yolu yapım şirketinde çalışan, kötü Rusça konuşan İngiliz mühendisle karısı çıkıp onları sakinleştirmiş. Onlar gürültü yapan uğuldayan halkın arasına hiç korkmadan girip onları susturmuşlar. “Şıhran istasyonuna telefonla bildirdik. Çalışanları aç bıraktılar, para istiyorlar.” dedik. Şıhran'dan bu gece patronlar kendileri gelecek. Siz onlarla konuşun.” demiş bu mühendisler. Böylelikle halk kasırgası sakinleşmiş. Bir saat sonra gerçekten de otomobiliyle iki şişman adam gelmiş, her işçiye ne kadar ödeneceği konusunda bilgi almış ve işçilerin parasını da üç gün içinde ödemiş.

I. Dünya Savaşı başlayınca yeni demir yolunun yapımı yavaşlamış ve demir yolu güçlüklerle bitirilip 1918 yılında ancak kullanılabilmiş. I. Dünya Savaşı

sonunda, Sovyet idaresi zamanında Vırnar istasyonu çok çabuk gelişti ve etraftaki orman açılıp düzlük oldu. Çuvaş Cumhuriyeti'nden geçen bu yeni yolun üzerindeki istasyonlarla yarı istasyonlu Vırnar, Şarıklı, Piner, Şimirle; köy olma özelliği kazandı. Yeni demir yolu bugün Moskova'dan başlayıp, Ural'dan geçerek Pısık Şipir'e kadar giden karayolunun bir parçası haline geldi.

X. Sovyet Zamanında

Kuşlavış bölgesi, Sovyet dönemindeki 50 yıl içinde tamamen değişti. Artık bu bölgenin çevresinde eskisi gibi gür ormanları görmek pek mümkün değil. Buradaki gür orman, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki 5 yıllık kalkınma planları ve ana yurdun sosyalizmle inşası için metrelerce ağaç kaybetti ve bu değişimin sonucunda köylerin yüzölçümü ve görünümü değişti. Dolayısıyla Çuvaşlar eski kara evleri hatırlatan, küçük evler yapmaktan vazgeçti. Sokakları düzeldi, caddeleri; temiz, büyük çerçeveli penceresi olan, çatısı tahtayla, demirle ya da kiremitle örtülmüş, evler süslemeye başladı. Çuvaşlar evinin içini temiz tutmak, evdeki ve kıyafetlerdeki parazitlerden kurtulmak için çok çaba sarf etti. Böylelikle hayat standartları yükselen Çuvaş köylülerinden özellikle genç nesil, eskisi gibi evde dokunan pürüzlü keten bezinden kıyafetleri beğenmez oldu. Diğerleri gibi fabrika yapımı dokuma kıyafetler giymek istedi. Yüzyıllardır ağaç kabuğundan yapılan pabuç ancak yaşlıların ayaklarında görülür oldu. Genç nesil yazın çizme, ayakkabı; kışın da keçe çizme giymeye başladı ve Elik Köyü'nde görülen lastik terlik yaygınlaştı. 60-70 yıl önce ölmüş olan atalarımız-ninelerimiz dirilip gelse onlara “Bunlar sizin torunlarınız, çocuklarınızın çocukları oluyor.” desen onlar buna kesinlikle inanmazlar. “Yalan söylemeyin! Bu yaşam bizim yaşamımıza benzemiyor; tarla başka, köylerdeki insanlar başka. Kim bilir biz bu yabancı dünyaya, hangi yaban yere düştük.” diye söylenebilirler. Bugün artık eski köylerden eser kalmadı ve köyleri birbirlerinden ayıran sınırlarla saban çizgileri de kayboldu. Bölgede çiftlik amirlerinin atlarının sesi yerine traktörlerin sesi duyulmaya başladı. Orakla ot biçmek yerine biçerdöverle ot biçilmeye, çoğu iş de makinayla yapılmaya başlandı. Bugün evde, is yapan çıra yerine elektrik yakılıyor ve köylüler birlikte çalışarak geçimini sürdürüyor. Köyle bölge merkezi arasında 20 km olan şehirlere telefon ile ulaşılabilir. Büyük köylerin hepsinde posta, kütüphane, kulüp bulunuyor ve köylüler de gazete alıp okuyor. Gerçekten de büyük bir değişim yaşandı.

Kuşlavış bölgesindeki on iki köyde, Sovyet dönemine kadar toplam 6 küçük ilkokul açılmış ve Sovyet dönemi ile birlikte bu sayı 8'e çıkmış. Bu okullardan ikisi 10 yıl, dördü 8 yıl okunması gereken okullardanmış ve diğer ikisi de sadece ilkokulmuş. Bu okulda bugün hem öğrenci hem de öğretmen epey çok. Eskiden bu okullara toplam 200 öğrenci gidiyormuş, bugün ise bu okullarda 1200'den fazla öğrenci bulunuyor. Eskiden bu altı okulda, büyük okullarda öğrenim görmemiş 7 öğretmen ders veriyormuş; bugün ise bu on iki köyde 90 öğretmen ders veriyor. Bu öğretmenlerin arasında Enstitüde öğrenim görenler de bulunuyor. Gençler arasında okuma yazma bilmeyen hemen hemen yok diyebiliriz. Ekim Devrimi öncesinde, zorlarsanız 100 kişiden 18'inin okuma yazma bildiğini

görebilirsiniz. Eskiden üniversitelerde öğrenim gören bir kişi bile yokken bugün her köyde okuyup pedagog, doktor, tarım uzmanı, mühendis olan pek çok kişi var. Bu meslek sahipleri Sovyetler Birliği'nin çeşitli bölgelerinde çalışıyor. Böylelikle Kuşlavışlıların büyük bir gelişme gösterdiği görülüyor. Açıkçası bütün bu gelişmeler bugün artık sadece Kuşlavış köylerinde değil, diğer Çuvaş köylerinde de görülüyor. Sonuçta bu gelişme, Sovyet idaresinin getirdiği yeniliklerle birlikte tarihte büyük bir gelişme olarak yerini alacaktır.

Sovyet döneminde, halk sağlığının iyileştirilmesi konusunda da şaşılacak türden önemli gelişmelerin olduğu görülüyor. Örneğin, Sovyet idaresine kadar Kuşlavış bölgesindeki köylerde hastane yoktu ve 30-35 köy için Tusi ve Uraviş beldesinin merkezinde bulunan beş yataklı bir hastane kullanılıyordu. Bugün ise bütün büyük köylerde, sağlık görevlileri bulunuyor ve bölge merkezinde 30 yatak kapasiteli hastanede 7-8 doktor, sağlık görevlileri ve hemşireler görev yapıyor. Tıp öğreniminin yaşama girmesiyle halkımız korkunç hastalıkları başından savdı. Eskiden halkın ödünü koparan “şeytan” diye adlandırılan veba ile kolera hastalıkları, bugün artık unutuldu. Bu kolera salgını ilk 1823 yılında başlamış ve 1926 yılına kadar devam etmiş. Rusya'da 50 kez meydana gelmiş ve Sovyetler Birliği ile komşu olan Afganistan, Pakistan, Hindistan ve İran'da bu hastalığın ara ara ortaya çıkmasıyla salgınlar yaşanmış (1966 yılında çıkan 2 numaralı “Zdorove” dergisinde çıkan Profesör Nikolayev'in makalesinden). Ancak sülfa grubu antibiyotik preparatlar (streptotsid, penitsilin, biomitsin v.b) çıktıktan sonra korkunç pek çok bulaşıcı hastalık da (kızıl hastalığı, difteri, kanlı ishal) bu ilaçlara teslim oldu. Ciğer tümörü de lekelenmesi de tedavi edilebildi. Gerçekten de bu zamana kadar hiçbir preparat kullanılmamış, hiç ilaç verilmemiş pek çok hastalık bulunuyordu (Grip, kanser, kalp hastalıkları...). Ancak tıp bilimi bu hastalıklara çare bulabileceğine inandı. Aydınlanma ile tıptaki ilerlemeler sayesinde bizim Çuvaş halkının sağlığında gözle görülür bir iyileşme meydana geldi. Pek çok hastalıktan korunup hastalıkların kökünü kurutunca Çuvaş halkı birden çoğaldı. Bunu daha iyi anlatabilmek için Kuşlavış bölgesindeki Pısık Upakassi ve Erşipus köylerini örnek verebiliriz:

1907 yılında Pısık Upakassi'de 1183 kişi, Erşipus'ta 1186 kişi yaşıyormuş. Geçen on bir yıldan sonra 1918 yılında, Upakassi'de 266 ailenin olduğu ve 1391 kişinin yaşadığı görülmüş. Erşipus'taki kişi sayısı da hemen hemen buna yakınmış. Geçen yirmi iki yıldan sonra 1940 yılında, Pısık Upakassi'de yaşayan kişi ve aile sayısı artmış. Aile sayısı 330'a, kişi sayısı da 1980'e çıkmış. Erşipus'ta bu sayı on iki kişi daha fazlamış.

Böyle işte! Biz, Sovyet zamanında 20 yıl içinde bu köylerdeki halkın ve aile sayısının arttığını görüyoruz. Bu nüfus artışı muhtemelen diğer köylerde de görülmüştür. Fakat kıtlık zamanında, göç ve ölümlerle azalan nüfusu da göz önünde bulundurmak gerekir. 1920-1921 yılları arasındaki bu kıtlıkta ve de ondan sonraki yıllarda, yukarıda bahsedilen köylerden bir kaç aile Şipir'e göçmüş ve bazı aileler de anne babalarının ölmesiyle dağılıp gitmiş. Vilayet arşiviyle kilise ölçümlerindeki istatistik defterlerini inceleyince bu durum anlaşılıyor. Geçmiş

yüzyıllarda her ailede 4 kişi bulunuyormuş. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise aile başına 5'er kişi ve Sovyet zamanında ise aile başına 6 kişi düşmeye başlamış. (Bu sayı II. Dünya Savaşı'ndan önce 1940 yılındaki nüfus artış oranına göre bu şekilde hesaplanmış. Savaş zamanında ve de savaştan sonraki yıllarda, bu oran %3'ten muhtemelen daha az). Elbette eskiden sekiz ve on kişiden oluşan daha kalabalık aileler de varmış. Ama çok çocuk öldüğü için genelde aileler pek kalabalık değilmiş. 18 ve 19. yüzyıllarda köyde aile başına insan sayısı yaklaşık %1-1,5 kişi artmış. Ancak Sovyet zamanında bu artış % 2-3 oranında olmuş. Elbette geçen yüzyıllarda da nüfus artıyormuş ama doğanların çoğu öldüğünden köylü aileler kalabalık olmuyormuş. Bazen de tam tersine nüfus çok artıyormuş ya da yavaş yavaş her yıl azaluyormuş.

Sovyetler zamanında, Kuşlavış bölgesinde idari değişiklikler de oldu. 1927 yılında "ilçe, vilayet" adlandırması yerine "bölge" sözcüğü kullanıldı, Tusi (Toysi) vilayeti, Vırnar bölgesine dâhil edildi ve Vırnar yerleşim merkezi oldu. Pısık Upakassi, Kisin Upakassi, Şurkassi, Şepekeç; Vırnar'a yürüme mesafesi fazla diye Yipreş bölgesine geçirildi. Çünkü bu köylerin Etirne'ye yürüme mesafesinin 18 kilometreden fazla olduğu görüldü. Vırnar bölgesinde olan köyler de Yipreş bölgesine geçirildi çünkü bölge merkezine mesafe 10-12 kilometreydi. Eski ilçe yoluyla karşılaştırınca bu yolların çok da kötü olmadığı görülebiliyor. Bugün ise diğer bölgelerdeki köylere, bölge merkezleri daha yakın. Kuşlavış köylerinin ikiye ayrılması onların arasındaki kardeşlik ilişkisini hiçbir zaman değiştirmede. Çünkü bu ilişki o geçmiş yüzyıllardaki kötü günler ve yıllarda olgunlaşmış güçlenmiş bir ilişkiydi.¹³

3. Sonuç

Sonuç olarak Ş. Elker; her faaliyetinde Çuvaşların faydasını gözetemese de unutulmaya yüz tutmuş yer adları ve onların etimolojileri, Çarlık döneminde toprak ağalarının yaptıkları, arazi ölçü birimleri, Çuvaşlar ve Rusların ayrı ayrı hangi mesleklerle uğraşabildikleri, halk arasında anlatılan bazı masal ve efsaneler ile Çuvaşların tarih, dil, sosyoloji ve coğrafya bilgisine katkıda bulunmuştur. Bu aktarma, Çuvaşları Ş. Elker'in gözünden subjektif olarak bize tanıttığı şeklinde eleştirilebilirse de denemede, bazı tarihî bilgiler ve sayısal verilerin köy ve vilayet defterlerindeki bilgilerden, tarihî belgelerden edinildiğini belirtmemiz gerekir. Ş. Elker'in köyde yetişmiş bir Çuvaş olması, köydeki hayatı bilmesi, bu denemede iyi bir analizin yer almasını da sağlamıştır.

¹³Dipnotta denemenin şöyle bittiği belirtilmiş: "Kuşlavış bölgesi Sovyet Çuvaş Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir bölümü, parçası. Orada on iki köy halkının ekonomi ve kültür açısından elde edilen başarıları, onlar bütün Cumhuriyet'in elde ettiği başarıları gösteriyorlar. Önümde de hatta daha parlak bir hayat, güzel bir gelecek, komünizm görünüyor. Kuşlavışlılar, bütün Cumhuriyet halkıyla birlik olup bu aydınlık hayatı daha çabuk görmek için bütün güçleriyle çalışıp çabalıyorlar.

Кайнакça

Bayram, Bülent (2009). “Şemen Elker”in Ulıpssem Destanı Üzerine Bir İnceleme”. Bengü Bitig, Dursun Yıldırım Armağanı, (Ed: Bülent Gül, Ferruh Ağca, Faruk Gökçe), Ankara: Öncü Basımevi.

Dokumenti iz arhiva çuvaşskogo poeta El’gera naşli v musornom konteynere, <https://regnum.ru/news/cultura/415762.html> [15.12.2019]

Elker, Şemen (1994). Hurapa Şuri: Tirlı Vihitra Şirnisem: Proza, poezi, asa ilüsem, kun kinekinçen, şirusem, haklavsem. Şupaşkar: Çıvaş kineke izdatel’suvi.

Kirillova, İrina (2014). Yur’evna literaturnaya deyatel’nost’ S. V. El’gera v sotsialno-politiçeskom i kul’turnom kontekste epohi. *Vestnik mariyskogo gosudarstvennogo universiteta*, 3/15, 79-85.

Kuz’mın, Vladimir (2009). *Elker Şiltirlihi*, Şupaşkar: Şini Vahit.

Rodionov, Vitaliy (2006). “Kırhi Şiltır”. *Elker Şiltirlihi*, (Haz. Vladimir Kuz’mın), Şupaşkar: Şini Vahit, 119-129.

Rodionov, Vitaliy (2006) Kırhi Şiltır. <https://chuvash.org/wiki/%D0%9A%D3%97%D1%80%D1%85%D0%B8%20%D2%AB%D3%91%D0%BB%D1%82%D3%91%D1%80> [15.12.2019].

Rodionov, Vitaliy (2015) “Şemen El’ger”. İstoriya çuvaşskoy literatırı XX veka:1900-1955 godı,Çeboksarı: Çuvaşskoye Knijnoye izdatel’stvo, 282-291.

Tevetkel, Mikulay (2009). “Şemen Elker tata Şeşpel Mişşi”. *Elker Şiltirlihi*, (Haz. Vladimir Kuz’mın), Şupaşkar: Şini Vahit, 444-448.

V bol’sih Abakasah otrınlı kenotaf Semena El’gera, Çuvaşskiy norodniy sayt, <https://ru.chuvash.org/news/4485.html> [15.12.2019].

Kısaltmalar

A.N.: Aktaranın notu

В ЧЕСТЬ 125-ЛЕТИЯ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ СЕМЕНА ЭЛГЕРА: КУШЛАВЫШ УЙИ "РАЙОН КУШЛАВЫШ"

АННОТАЦИЯ

Семен Эльгер - один из важнейших писателей чувашской литературы советского периода. Семен Эльгер, живший как в царский период, так и в периоды Ленина и Сталина, пострадал от войн и репрессий и даже лишился ноги в Австро-Венгерской войне. Несмотря на жизненные трудности, Семен Эльгер, который хорошо знал свой народ, боролся за сохранение чувашского языка и чувашской культуры. Автор публиковался в различных журналах и газетах, посещал собрания, связанные с литературой, и частично оспаривал официальную идеологию. После усилий по адаптации чувашей к новой жизни после Октябрьской революции 1905 года, С. Эльгер был вынужден изменить содержание некоторых своих произведений, и был вынужден писать произведения, восхваляющие официальную идеологию. На протяжении всей своей жизни писатель уделял особое внимание истории чувашского народа и

писал стихи и романы, в которых обрабатывались исторические факты. В этом году в честь 125-летия со дня рождения С. Эльгера и в память о «Земной звезде», перевели очерк «Район Кошлауч», описывающий место рождения писателя, на турецкий язык. Кроме эпоса «Улыпсем» на турецкий язык не было переведено ни одного произведения автора. Данный очерк также важен тем, что читатели смогут узнать об условиях и месте рождения Семена Эльгера. В данной статье рассматривается переведенный на турецкий язык очерк «Район Кошлауч», в котором описывается село Пысык Упакасси, в котором родился Семен Эльгер, и история данной местности. Написание истории этого региона было примером для других чувашских писателей, которые следом начали писать историю своих родных сел. Семен Эльгер постоянно подчеркивал во всех десяти главах очерка тот факт, что в чувашской жизни произошли улучшения с советским периодом.

Переведенный на турецкий язык очерк «Район Кошлауч» состоит из десяти глав. Первая глава данного очерка носит название «Его история». В данной главе описывается создание данного района, его прошлое и нынешнее состояние, а также рассказывается о первых жителях данного региона. Вторая глава носит название «Первые деревни». В данной главе С. Эльгер отвечает на такие вопросы, как каким образом зародилась жизнь в двенадцати деревнях данного региона, по каким критериям были названы данные деревни. Третья глава носит название «От кварталов до деревень». В данной главе представлены новые деревни, образованные в результате слияний и миграций, а также имеются две сказки, которые передаются из уст в уста. В заметках своего очерка Семен Эльгер отметил рассказчиков данных сказок. Четвертая глава называется «Кольцов, Амачкино и другие». В данной главе упоминаются помещики, которые пришли в Кошлауч, их преследованиях, и о том, как данные помещики заполучили эти земли. Пятая глава носит название «Экономика деревни и жизнь в доме». В этой главе описываются источники средств к существованию, одежда, сборы и большие налоги чувашского народа и методы, которые общественность находит для их удовлетворения. Шестая глава носит название «Общественное здоровье и культура». В этой главе упоминаются первые появления больниц в Кошлауче и меры предосторожности против эпидемических заболеваний. Седьмая глава имеет название «Перекресток веков». Здесь объясняются показатели семьи и населения, новые школы и поведение чувашей против этих нововведений. В восьмой главе под названием «Православие и разделение путей» упоминаются чувашские, русские священники и монахи, вновь созданные монастыри. Девятая глава носит название «Особенности развития экономика». В данной главе описываются единицы измерения, налоговая система и установленные лесоперерабатывающие заводы. Наконец, десятая глава называется «В советское время». В данной главе упоминается об исчезновении старых деревень, изменении одежды, увеличении числа членов семьи и о разделении деревень Кошлауча на регионы.

Ключевые слова: Чувашы, Чуваш, Чувашская литература, Семен Элкер, Кушлавыш